МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____
(підпис)
“___” _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
за бакалаврською програмою професійного спрямування
«Податкова та митна справа»
на тему: «Митні платежі як складова доходів державного бюджету»

Виконавець:
студентка ФФБС, 42 гр
Багдасарова О. Ю.

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор

Слатвінська Марина Олександрівна

ОДЕСА – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ…..

7

1.1. Економічний зміст митних платежів як інструментів митної системи…… **7**

1.2. Ризик-орієнтований підхід функціонування митної системи..... **15**

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА СТЯГНЕННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ……...… 24

2.1. Аналіз фіскальної ролі митних платежів в Україні…..... **24**

2.2. Особливості функціонування митних платежів і митної системи України в умовах дії ризиків воєнного стану……..... **39**

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ТА МИТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ….. 51

3.1. Зарубіжний досвід адміністрування митних платежів і функціонування митної системи та можливості їх адаптації до української практики……. **51**

3.2. Напрями удосконалення митної системи в Україні у частині митних платежів……. **56**

ВИСНОВКИ……..……. 62

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 65

ВСТУП

Актуальність теми. Аналіз стягнення митних платежів та загалом розвитку митної системи України з часу здобуття незалежності свідчить про те, що її становлення відбувалося здебільшого стихійно - без належного наукового підґрунтя, чітко сформульованої стратегії чи тактики. Цей процес супроводжувався відсутністю комплексної державної програми розвитку митної сфери, що значною мірою пояснюється надзвичайно складними умовами, в яких опинилась країна після розпаду СРСР. Україна була змушена в стислі терміни сформувати власну митну систему, визначити її функції, інструменти й цілі, на відміну від більшості розвинених країн, де митна інфраструктура створювалася поступово, в умовах стабільного економічного середовища та розширення міжнародної торгівлі.

Попри складний старт, митна система України сьогодні виконує важливу фіскальну та регуляторну функцію, відіграючи ключову роль у забезпеченні економічної безпеки держави та формуванні доходів державного бюджету. Її ефективність безпосередньо впливає на реалізацію податкової політики, стабільність платіжного балансу, інтеграцію в міжнародну торгову систему та фінансову стійкість державного бюджету. Тому актуальним є запровадження системного, науково обґрунтованого підходу до підвищення фіскальної та реглюючої ролі митних платежів, що враховуватиме не лише чинні виклики, а й довгострокові перспективи соціально-економічного розвитку країни.

Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах сучасних глобальних потрясінь. Війна росії проти України, а до того - пандемія COVID-19, стали серйозними випробуваннями для митної сфери. Вони змусили переосмислити функціонування системи, орієнтувати її на гнучкість, мобільність та здатність до адаптації в умовах невизначеності. У таких обставинах критично важливим стає застосування сценарного планування,

залучення додаткових ресурсів та запровадження нестандартних управлінських рішень.

На мою думку, Україні варто не лише враховувати напрацювання вітчизняних учених та практиків, але й активно адаптувати кращі міжнародні практики - зокрема щодо диджиталізації митних процедур, прозорості адміністрування та ефективного контролю над трансграничними потоками товарів. Саме поєднання власного досвіду, наукового обґрунтування та стратегічного бачення дозволить створити сильну, ефективну та сучасну митну систему, здатну не лише реагувати на виклики, а й стати рушієм економічного зростання.

Питання теоретичного обґрунтування, а також практичних аспектів формування й вдосконалення митної системи України є предметом численних наукових досліджень, зокрема таких авторів, як Адамів М., Бабюк А., Бережнюк І., Бондаренко Є., Валігура В., Герчаківський С., Годованець О., Доротич С., Кекіш І., Ківалов С., Крисоватий А., Кунєв Ю., Кухтін Д., Мартинюк В., Мельник О., Пивовар Ю., Разумей М., Сідляр В., Тодощук А., Угрин В., Шевчук А. та інших дослідників. Їхній внесок у формування науково-методичних основ митної політики та митної системи є вагомим і безперечно заслуговує на увагу та подальший розвиток.

Разом із тим, стрімкі зміни у світовому економічному середовищі, геополітична нестабільність, збройні конфлікти, розвиток цифрових технологій та нові форми міжнародної торгівлі обумовлюють необхідність поглиблення досліджень у цій сфері. Сучасна митна система повинна відповідати не лише вимогам фіскальної ефективності, але й викликам безпеки, прозорості, цифровізації та сталого розвитку. А митні платежі платежі мають зберегти свої позиції як ключові складові державного бюджету.

На мою думку, особливу увагу в майбутніх дослідженнях слід зосередити на питаннях адаптації митного регулювання до умов воєнного стану, розвитку електронного митного середовища, взаємодії з міжнародними митними структурами, запровадження ризик-орієнтованого підходу в

адмініструванні та підвищення інституційної спроможності митних органів. Безперервне наукове переосмислення митної системи є ключем до формування сучасної, гнучкої й ефективної моделі митного управління, яка відповідатиме потребам національної безпеки, економічної стійкості та глобальної інтеграції України.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних основ та формуванні практичних рекомендацій щодо посилення фіскальної та регулюючої ролі митних платежів в доходах державного бюджету, виявленні сучасних тенденцій їх адміністрування в Україні та формуванні напрямів реформування з урахуванням глобалізаційних ризиків.

Для досягнення поставленої мети вирішено такі завдання:

- розкрито економічний зміст митних платежів як інструментів митної системи та джерел доходів бюджету;
- досліджено ризик-орієнтований підхід функціонування митної системи;
- проаналізовано фіскальну роль митних платежів в Україні;
- розкрито особливості функціонування митних платежів і митної системи України в умовах дії ризиків воєнного стану;
- досліджено зарубіжний досвід адміністрування митних платежів і функціонування митної системи та можливості їх адаптації до української практики;
- сформовано пріоритетні напрями удосконалення митної системи в Україні в частині посилення фіскальної та регулюючої ролі митних платежів.

Об’єктом дослідження є процес стягнення митних платежів та функціонування митної системи в умовах глобальних невизначеностей.

Предмет дослідження: фінансові відносини, що виникають в процесі стягнення митних платежів та функціонування митної системи в умовах глобалізаційних викликів.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувались

загальнонаукові методи дослідження, зокрема: аналізу та синтезу, індукції і дедукції, статистичних порівнянь, абстрагування, узагальнення, системний підхід.

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи стали Митний кодекс України, Податковий кодекс України, Закони України та інші законодавчі і нормативні акти з питань зовнішньоекономічної діяльності монографії, підручники, навчальні посібники, які висвітлюють ключові теоретичні та практичні аспекти обраної теми, офіційні статистичні звіти, аналітичні матеріали, інформація з авторитетних інтернет-ресурсів і додаткових публікацій.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний текст становить 69 сторінок і включає 5 таблиць, 20 рисунків. Список використаних джерел налічує 47 найменувань і розміщений на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

1.1. Економічний зміст митних платежів як інструментів митної системи

Митна служба традиційно виконує ключову функцію - запобігання проникненню заборонених товарів на внутрішній ринок та забезпечення стягнення мит і податків при перетині кордону. У багатьох країнах світу, особливо тих, де митні надходження є важливою частиною бюджету, ця діяльність відіграє вирішальну роль у збереженні економічної стабільності. З плином останніх десятиліть, а саме за останні 50 років, митні органи зазнали значних трансформацій у зв'язку зі зростанням обсягів міжнародної торгівлі, потребами захисту глобальних ланцюгів постачання та розвитком інтеграційних об'єднань і митних союзів.

Ці процеси сприяли формуванню розгалуженої митної інфраструктури та багаторівневої системи інституційного забезпечення. До здійснення митних процедур залучені не лише митні органи, а й суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, інші державні установи, митні брокери, а також міжнародні структури. Однією з головних складових інституційного підґрунтя митної системи є нормативно-правова база як міжнародного, так і національного рівня.

У митній термінології ці інституційні та процедурні елементи отримали окрему дефініцію - поняття "митна справа". Відповідно до статті 6 Митного кодексу України, під митною справою розуміють сукупність дій, пов'язаних із переміщенням товарів через митний кордон, контролем, оформленням, справлянням платежів, застосуванням регуляторних механізмів, протидією порушенням митного законодавства, а також організацією діяльності митних органів загалом.

Проте варто звернути увагу на певне теоретичне розмежування. На нашу думку, не зовсім коректно включати до складу митної справи такі явища, як "встановлені порядок і умови переміщення товарів", оскільки вони є радше нормативно визначеними рамками, ніж практичними митними діями. Митна справа передусім має включати конкретні процедури, операції та інструменти, які безпосередньо реалізують митні органи. У свою чергу, нормативні "умови" та "порядок" - це не процес у філософському розумінні, а зовнішня конструкція, що часто формується поза межами безпосередньої компетенції митної служби. [1]

З огляду на це, доцільно удосконалити нормативне визначення поняття «митна справа», чітко розмежувавши процесуальні елементи, що становлять практичну сторону митної діяльності, та нормативні положення, що регламентують її здійснення. Такий підхід дозволить глибше зрозуміти суть митної політики та підвищити ефективність її реалізації в сучасних умовах.

В умовах стрімкої трансформації зовнішньоекономічного середовища та зростання ролі митного регулювання в системі державного управління постала потреба у розширенні понятійного апарату митної галузі. Сучасна практика вимагає терміну, який охоплював би не лише сукупність митних процедур, а й усього спектру явищ, процесів і суб’єктів, пов’язаних з функціонуванням митної сфери. Таким поняттям, на нашу думку, є «митна система», яка дедалі активніше розробляється у вітчизняній науковій думці.

Зокрема, І. Бережнюк [2] трактує митну систему як «найбільш загальне та збірне поняття», що охоплює не тільки інституції, залучені до реалізації митної політики, а й конкретні форми їх діяльності та нормативне підґрунтя, включно з підзаконними актами. С. Ківалов звужує це визначення, зосереджуючись на структурі органів, які виконують митну справу, підкреслюючи їхню організаційну побудову - від центральної Державної митної служби до митних постів. [3] У свою чергу, С. Доротич підкреслює управлінський вимір, називаючи митну систему підсистемою державного управління, що покликана ефективно реалізовувати митну політику. [4] К.

Сандровський робить акцент на безпековому аспекті, вважаючи митну систему інструментом економічної охорони кордонів.[5] Натомість О. Годованець надає визначенню практичного спрямування, зазначаючи, що митна система повинна одночасно виконувати фіскальні функції, підтримувати національного виробника і сприяти лібералізації зовнішньої торгівлі. [6]

Враховуючи ці підходи, можемо дійти висновку, що поняття митної системи має бути комплексним і багатогранним. Воно повинно включати: інституційний компонент (органи та їх структура), нормативно-правову базу (митне законодавство), функціональний аспект (процедури, повноваження, завдання), суб'єктний склад (державні органи, суб'єкти ЗЕД, митні посередники), цілісність взаємодії всіх елементів у межах реалізації митної політики.

На нашу думку, сучасне розуміння митної системи має базуватись на системному підході, де митна система виступає не просто як механізм виконання технічних процедур, а як динамічна й адаптивна структура, здатна ефективно реагувати на виклики глобалізації, воєнні загрози, кризові явища у міжнародній торгівлі, а також забезпечувати збалансованість між економічними, фіскальними та безпековими інтересами держави.

У вільній енциклопедії Вікіпедія митна система трактується як важлива складова механізму реалізації митної політики, що функціонує на межі двох ролей: як виконавець митної справи від імені держави та як об'єкт її управління. [7] У цьому контексті митна система виступає як складна, структурована і функціональна система управління всіма процесами, пов'язаними з митною справою.

А. Бабюк розширює це розуміння, наполягаючи, що митна система охоплює не тільки митні органи, а й інші державні інституції, які здійснюють контроль за їхньою діяльністю, беруть участь у формуванні митної політики та реалізують її через нормативно-правові акти. Таким чином, митна система

- це багатокомпонентне явище, що включає як інституційний, так і правовий вимір. [8]

У свою чергу, А. Крисоватий та В. Мартинюк пропонують багаторівневе трактування цього поняття: [9]

- як систему організаційно-правових і фінансових відносин між державою, митними органами та суб'єктами ЗЕД;
- як інструментарій митного регулювання - сукупність принципів, методів, засобів і механізмів;
- як суспільне явище - взаємопов'язану структуру інституцій, об'єднаних спільними завданнями і функціями.

Погоджуючись із широким підходом до визначення митної системи, можна стверджувати, що вона є не лише набором технічних і правових механізмів, а й комплексною суспільною інституцією, яка постійно еволюціонує у відповідь на виклики часу.

На нашу думку, сучасне розуміння митної системи має враховувати нові реалії глобалізованого світу. Зокрема, до її структури слід включати наднаціональні елементи, які суттєво впливають на функціонування національних митниць. Це, зокрема, міжнародні організації, такі як Світова організація торгівлі (СОТ), Всесвітня митна організація (ВМО), а також регіональні митні союзи. Їх діяльність формує рамки для національного митного законодавства та регламентує міжнародні стандарти процедур.

Крім того, норми міжнародного права, які гармонізують правила митного регулювання, нині є невід'ємною частиною митної системи, адже саме через них відбувається її інтеграція у глобальний економічний простір.

Отже, митна система в сучасному розумінні - це інтегрована, багаторівнева структура, що охоплює: національні митні органи та інші державні інституції; суб'єктів ЗЕД і митних посередників; інститути міжнародного права і глобальні регуляторні організації; законодавчу, організаційну та функціональну підсистеми; механізми взаємодії між усіма учасниками митних відносин.

Такий підхід дозволяє не лише глибше усвідомити суть митної системи, а й ефективніше формулювати державну митну політику з урахуванням глобальних викликів і національних інтересів.

Ю. Кунєв та Ю. Пивовар у своїх працях розглядають поняття «митна система» у вузькому трактуванні, окреслюючи її як регулятивний і охоронний інститут держави, покликаний забезпечити зв'язок національної економіки зі світовим господарством, ринками та контролем за переміщенням товарів, транспорту й осіб через кордон [10, с. 81].

У цьому контексті вони пропонують багаторівневу модель функціонування митної системи, кожен рівень якої передбачає різні завдання, підходи та інструменти:

- ✓ Стратегічний рівень охоплює питання формування загальної архітектури митної системи, розбудови її інституційного фундаменту, законодавчої бази та цілей розвитку.
- ✓ Тактичний рівень відповідає за організацію митної діяльності та її координацію відповідно до встановлених завдань.
- ✓ Оперативний рівень зосереджується на безпосередньому здійсненні митних процедур та контролі дотримання митного законодавства.

Для кожного з рівнів визначено відповідний інструментарій: на стратегічному рівні - митне законодавство; на тактичному - митні процедури та техніки; на оперативному - митні формальності [10, с. 81].

Разом із тим, автори підкреслюють, що формулювання митної системи лише як сукупності елементів, які мають відношення до імпорту й експорту, є обмеженим. Такий підхід більше стосується окремої підсистеми, пов'язаної з безпосереднім переміщенням товарів. Насправді ж, митна система охоплює значно ширше коло питань, включаючи виробництво, транскордонну торгівлю, споживання та їхній вплив на внутрішню й зовнішню економічну політику.

У глобальному розумінні митна система є частиною міжнародної системи обігу товарів і послуг, яка включає: безпосередню торгівлю готовими

продуктами; опосередкований обіг сировини та комплектуючих; участь у формуванні світових економічних зв'язків.

Митна система, як вважають автори, впливає на світовий обіг товарів і послуг через два ключові канали: на етапі формування митної політики, що є частиною загальної економічної стратегії держави; під час реалізації цієї політики через відповідні інституції та механізми.

Попри теоретичну значущість поняття «митна система», воно майже відсутнє в сучасному українському законодавстві. З 1910 року воно згадується лише один раз - у першому Митному кодексі України 1991 року. Так, у статті 2 цього кодексу зазначалось, що «Україна самостійно визначає митну політику, створює власну митну систему та здійснює митне регулювання на своїй території» [11].

Далі, у статті 13 того ж кодексу, було передбачено створення цілої інфраструктури для забезпечення ефективного функціонування митної системи - від спеціалізованих організацій для декларування та зберігання вантажів до митних лабораторій, навчальних закладів і консультативних центрів [11].

Таким чином, митна система - це не просто сукупність органів, процедур і механізмів, а багаторівнева, багатокомпонентна структура, яка охоплює: інституційний рівень (державні органи, міжнародні інституції); правовий рівень (митне законодавство, міжнародні угоди); функціональний рівень (митні процедури, контролі, технічні засоби); економічний вимір (вплив на торгівлю, доходи бюджету, конкурентоспроможність); стратегічний вимір (забезпечення економічної безпеки, інтеграція у світову економіку).

Враховуючи сучасні глобалізаційні тенденції та трансформацію митних інституцій, можна стверджувати, що поняття «митна система» потребує оновленого концептуального осмислення та чіткого закріплення в українському правовому полі.

Одними з ключових складових митної системи є митні платежі. Митні платежі - це обов'язкові податки та збори, що сплачуються при переміщенні

товарів через митний кордон України, і справляння яких здебільшого покладено на митні органи. [12] Вони є ключовим фіскальним інструментом держави у зовнішньоекономічній сфері.

Податковий кодекс України визначає митні платежі як податки, що справляються у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон, а Митний кодекс [1] відносить до них мито, акцизний податок і ПДВ на імпортовані товари. Така система аналогічна до тієї, що функціонує в державах ЄС, де окрім вказаних податків застосовуються також антидемпінгові та компенсаційні мита. [13]

В економічній літературі митні платежі, які становлять основу митних доходів держави, визначають як сукупність грошових надходжень, що виникають у результаті справляння митних зборів, а також включають виручку від реалізації конфіскованих контрабандних товарів, а також грошові стягнення пені і штрафів [14, с. 145].

У науковій літературі митні платежі трактуються як податкові та неподаткові збори, що стягуються під контролем митних органів. [15] Водночас, деякі дослідники пропонують ширше бачення митних платежів, включаючи не лише класичні податки, а й платежі за додаткові функції митних органів, відшкодування витрат, штрафи за порушення митного законодавства, а також надходження від реалізації конфіскованого чи безхазяйного майна. [16]

Таким чином, з економічної точки зору митні платежі можна розглядати як фінансово-правовий інструмент, який охоплює як податкові, так і окремі неподаткові надходження, що формуються під час митного оформлення товарів. Їх ефективне адміністрування залежить від прозорості, законності, оперативності й технічної забезпеченості діяльності митних органів, які реалізують державну політику у сфері митного оподаткування.

Митні органи є ключовим елементом державного механізму забезпечення фіскальної, економічної та безпекової політики у зовнішньоекономічній сфері. Їх функції охоплюють не лише контроль за

справлянням митних платежів, а й регулювання зовнішньої торгівлі, протидію незаконному обігу товарів, формування статистичних даних та забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Основні митні платежі - ПДВ, акцизний податок і мито - належать до непрямих податків, що є важливим джерелом доходів бюджету. Вони включаються до ціни товарів і фактично сплачуються кінцевими споживачами. Зокрема, ПДВ має найбільше фіскальне значення, акциз дозволяє впливати на структуру споживання, а мито виконує переважно регуляторну функцію у сфері зовнішньоекономічної діяльності. [17]

Активне використання непрямих податків дає змогу державі оперативно поповнювати бюджет, однак має і негативні соціально-економічні наслідки: зростання споживчих цін, регресивний характер оподаткування, зменшення купівельної спроможності, особливо вразливих верств населення. Особливу загрозу становить оподаткування ресурсних товарів, що веде до каскадного подорожчання продукції в усіх секторах економіки.

Таким чином, митні органи відіграють багатофункціональну роль, а митні платежі - це не лише інструмент фіскального наповнення бюджету, а й важіль економічної політики, який потребує збалансованого, прозорого та соціально відповідального підходу до адміністрування.

Виходячи зі складу та функцій митних платежів, вони спрямовані на реалізацію низки завдань зовнішньоекономічної політики країни, зокрема [18]: захист національної економіки від негативного впливу конкуренції з боку іноземних товаровиробників; створення сприятливих умов для оперативної інтеграції до світового економічного простору; забезпечення балансу між імпортом і експортом товарів та валютними надходженнями; сприяння поступовій трансформації структури виробництва і споживання товарів; раціоналізація структури ринку експорту та імпорту.

Паралельно з цілями митних платежів важливо розглянути їх функції для глибшого розуміння їх сутності. Найважливішою є фіскальна функція, оскільки митні платежі є складовою частиною державного бюджету та

збираються для забезпечення матеріальних потреб суспільства. В контексті фіскальної функції особливу увагу слід приділяти раціональному наповненню бюджетів на різних рівнях для цільового використання зібраних коштів, що визначає також розподільчу функцію, метою якої є ефективне розподілення і перерозподілення ВВП між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності [19].

Іншими ключовими функціями є захисна та регулятивна, які рекомендується застосовувати спільно. Захисна функція полягає у забезпеченні захисту внутрішніх виробників від зовнішньої конкуренції. У разі соціальної нерівноваги держава має можливість підвищувати митні ставки для стабілізації позицій національного виробника та стимулювання внутрішнього виробництва. Регулятивна функція передбачає корекцію структури міжнародного товарообміну, що дозволяє державі контролювати обсяги та склад зовнішньої торгівлі. Завдяки цим функціям держава може як обмежувати взаємодію з окремими країнами, так і налагоджувати міжнародні економічні відносини.

Таким чином, митні платежі - це визначені митним законодавством грошові внески, які стягуються під час переміщення товарів через митний кордон України, сутність, розмір і порядок сплати яких регламентуються митним та податковим законодавством. Основними завданнями митних платежів є захист національного товаровиробника та збільшення доходів державного бюджету України, що, у свою чергу, сприяє розвитку економіки країни, формуванню її самостійності та збереженню національних особливостей внутрішнього ринку.

1.2. Ризик-орієнтований підхід функціонування митної системи

До нещодавнього часу основною функцією митних органів була фіскальна - збір митних платежів при імпорті товарів. Проте під впливом численних трансформацій, таких як глобалізація торгівлі, розширення

міжнародних ланцюгів постачання, стрімкий розвиток електронної комерції, зростання загроз терористичних актів та активізація міжнародної організованої злочинності, функціональне поле діяльності митниці істотно змінилося.

Сьогодні митні органи не обмежуються лише забезпеченням стягнення митних платежів. Вони виконують широкий спектр нефінансових завдань, спрямованих на забезпечення безпеки суспільства, контроль за відповідністю продукції вимогам законодавства, технічним стандартам, санітарно-епідеміологічним нормам, екологічним правилам, а також нормам щодо захисту прав інтелектуальної власності. Крім того, митні адміністрації взаємодіють з правоохоронними органами та іншими державними структурами у боротьбі з шахрайством, тероризмом та транснаціональною злочинністю, забезпечуючи прикордонну та внутрішню безпеку.

Важливою складовою їхньої діяльності є також забезпечення належного функціонування і контролю за виконанням преференційних торговельних угод між Європейським Союзом та третіми країнами. Це передбачає застосування широкого спектру правових норм, що виходять далеко за межі традиційної митної сфери. Зокрема, йдеться про регламентацію торговельної політики, включаючи преференційний режим торгівлі, заходи контролю у сфері охорони здоров’я та довкілля, політику у галузі сільського господарства та рибальства, захист економічних інтересів через нетарифні бар’єри, а також забезпечення безпеки та відповідності продукції встановленим вимогам.

Нефіскальна (захисна) функція митниці набула особливого значення під час пандемії COVID-19. У цих умовах митні служби активізували свої дії для забезпечення безперервного переміщення життєво необхідної продукції через митний кордон, зокрема медичного обладнання та вакцин, що мало вирішальне значення для збереження життів та стабілізації систем охорони здоров’я.

У сучасних умовах митна система держави повинна ґрунтуватися на ризик-орієнтованому підході, який враховує виклики глобалізації та базується

на впровадженні ефективної системи управління ризиками під час здійснення митних формальностей. Глобалізаційні ризики кардинально впливають на функціонування митної системи, що проявляється у необхідності її організаційної перебудови, трансформації структури, скороченні кадрового складу тощо. У свою чергу, впровадження системи управління ризиками покликане не лише підвищити ефективність роботи митних органів, а й забезпечити збалансоване поєднання фіскальних, регулятивних та безпекових функцій у загальній системі митного адміністрування.

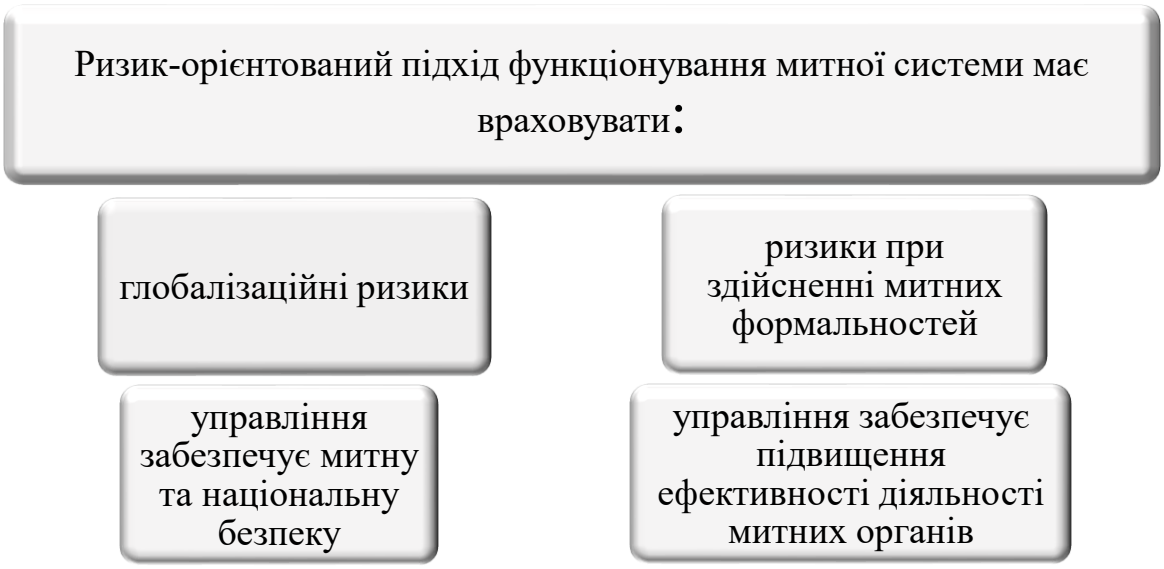

Рис. 1.1. Ризик-орієнтований підхід функціонування митної системи держави

На сучасному етапі функціонування глобальної митної системи та митних систем окремих країн ключовими глобалізаційними ризиками, що мають визначальний вплив на митну політику, виступають пандемії (зокрема, COVID-19) та воєнні загрози, зокрема ті, що перебувають у фазі активних бойових дій.

Найбільш розвинену систему управління ризиками при здійсненні митних формальностей на сьогодні реалізовано в рамках Європейського Союзу. Протягом останнього десятиліття обсяги товарообігу, як імпортного, так і експортного, значно зросли. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває запровадження цілеспрямованого контролю, що базується на

принципах ризик-орієнтованого підходу. Європейська Комісія у тісній співпраці з митними органами держав-членів ЄС розробила єдину систему критеріїв оцінки ризиків, яка дозволяє ефективно ідентифікувати та локалізувати загрози безпеці ЄС, його громадян, інтересам легального бізнесу, а також фінансовим інтересам Союзу.

Питання безпеки посідає центральне місце в діяльності європейської митниці. Останні терористичні акти на території країн-членів ЄС та в інших державах підкреслили ключову роль митних органів у забезпеченні безпеки кордонів. Митниця здійснює перевірку товарів та осіб, які їх переміщують, за допомогою всіх видів транспорту на зовнішньому кордоні ЄС.

У період з 2004 по 2014 рік, незважаючи на наслідки глобальної фінансової кризи, обсяги зовнішньої торгівлі Європейського Союзу зросли більш ніж на 72%. Варто зауважити, що понад 90% світової торгівлі - це морські перевезення (понад 8,4 млрд тонн товарів щороку) більш ніж по 25 800 глобальних торговельних маршрутах. Близько 20% цієї морської торгівлі припадає на європейські порти. Крім того, у світі функціонує 25 400 транспортних вузлів повітряного сполучення, значна частина яких має зв’язок із понад 250 міжнародними аеропортами на території ЄС. Східний сухопутний кордон Європейського Союзу простягається на 9 890 км і включає 133 комерційних автомобільних і залізничних пунктів пропуску. Загалом на зовнішньому кордоні ЄС діє понад 1 000 митних пунктів.

З огляду на вказане, навантаження на митні органи постійно зростає й змінюється, що унеможливлює повний (100%) контроль усіх переміщень товарів. Саме тому управління ризиками є стратегічно важливим інструментом, який дає змогу сфокусуватися на високоризикових вантажах і одночасно забезпечити безперешкодний рух законної торгівлі.

Попри те, що основна частина міжнародної торгівлі є легальною, за оцінками Всесвітнього економічного форуму, обсяги незаконної торгівлі становлять від 8% до 15% світового валового внутрішнього продукту. Водночас, через специфіку цього явища, кількісне визначення його масштабів

є ускладненим. Орієнтовно вартість незаконної торгівлі оцінюється у понад 2,5 трильйона євро, враховуючи всі її форми та прояви.

Митна система управління ризиками (*Customs Risk Management Framework*, CRMF) у Європейському Союзі є ключовим інструментом забезпечення безпеки зовнішніх кордонів ЄС, ефективного контролю переміщення товарів та сприяння легальній міжнародній торгівлі. CRMF розроблена з метою досягнення декількох стратегічних цілей: гарантування еквівалентного рівня безпеки та митного контролю на всій території Європейського Союзу; уніфікація митного контролю у державах-членах; встановлення єдиного підходу до визначення пріоритетів і розподілу ресурсів митних органів; досягнення балансу між ефективним контролем і підтримкою законної торгівлі.

Структурно CRMF ґрунтується на п’яти основоположних елементах: ідентифікація та контроль товарів високого ризику на основі спільних критеріїв ризику, які застосовуються по всій митній території ЄС; визначення пріоритетних зон митного контролю, що передбачає інтенсивні перевірки в межах встановлених часових рамок; систематичний обмін інформацією про ризики між державами-членами за допомогою *митної системи управління ризиками* (*Customs Risk Management System*, CRMS); запровадження статусу уповноважених економічних операторів (AEO), які визнаються надійними партнерами і користуються спрощеннями в процедурі митного контролю; попереднє інформування про прибуття/відправлення товарів, що дозволяє здійснювати превентивний аналіз безпекових ризиків на основі електронних повідомлень, які трейдери надають до прибуття або вивезення товарів.

Особливо важливим є положення, згідно з яким митниця в першому пункті в’їзду до ЄС зобов’язана здійснювати аналіз ризиків безпеки для всіх вантажів незалежно від держави-члена призначення.

Для забезпечення дієвості такої системи розроблено набір критеріїв безпеки, інтегрованих до національних систем аналізу ризиків держав-членів ЄС. Ці критерії, затверджені в межах імплементаційного акту Європейської

Комісії (відповідно до статті 50(1) Митного кодексу Союзу - *Union Customs Code, UCC*), є засекреченими та доступними виключно експертам з митного управління ризиками.

Загальні критерії ризику спрямовані на: виявлення партій або товарів, що становлять високий ризик для безпеки ЄС та його громадян; гарантування єдиного рівня захисту на всьому зовнішньому кордоні Європейського Союзу.

У травні 2018 року Європейська Комісія також затвердила імплементаційне рішення C(2018)3293 final, яке встановлює заходи для уніфікованого застосування митного контролю через впровадження спільних критеріїв та стандартів фінансового ризику (Financial Risk Criteria, FRC).

Система FRC являє собою набір правил і параметрів, які дозволяють національним інформаційним системам митного оформлення автоматично ідентифікувати (електронно маркувати) транзакції, що становлять потенційний фінансовий ризик. Такі транзакції підлягають додатковим перевіркам або контролю. FRC охоплює більшість визнаних фінансових ризиків і сприяє гармонізації митного контролю на всій території ЄС.

Зазначене рішення також є закритим документом і доступне лише для фахівців держав-членів, що працюють у сфері митного управління ризиками.

У системі митних органів України управління ризиками, що здійснюється з метою визначення форм і обсягів митного контролю, реалізується на трьох рівнях: стратегічному, тактичному та оперативному [20].

На стратегічному рівні управління передбачає визначення основних напрямів розвитку та впровадження заходів із мінімізації митних ризиків, які ініціюються Державною митною службою України. Після проведення аналізу, виявлення та оцінювання ризиків формується відповідний реєстр ризиків. Цей реєстр розглядається та затверджується Експертною комісією з питань застосування системи управління ризиками, до складу якої входять фахівці структурних підрозділів центрального апарату Держмитслужби. Ведення координації щодо впровадження системи управління ризиками покладено на

Департамент профілювання митних ризиків, який виконує ключову функцію в удосконаленні цієї системи, орієнтуючись на міжнародні практики.

На тактичному рівні управління ризиками передбачає розроблення конкретних заходів реагування за результатами аналізу та оцінки ризиків відповідно до затвердженого реєстру [21, с. 10]. У сучасній типовій структурі митниць відсутні спеціалізовані підрозділи з управління ризиками, які функціонували у період 2016–2019 років. У зв'язку з цим відповідні функції наразі покладено на інші структурні одиниці, які здійснюють митний контроль. Серед них варто виділити підрозділи з питань протидії контрабанді та порушенням митних правил, які виконують завдання з виявлення ризиків, схем ухилення від оподаткування та визначення додаткових митних формальностей на основі аналізу і оцінки ризиків [22].

Оперативний рівень реалізується безпосередньо посадовими особами митних постів, зокрема працівниками підрозділів митного оформлення. Вони застосовують інструменти системи управління ризиками під час здійснення митного контролю, відповідно до чинного законодавства. Саме ця система визначає перелік митних формальностей, які мають бути виконані при оформленні товарів за митними деклараціями.

У цьому контексті варто підкреслити, що в окремих випадках, визначених митним законодавством України, при складнощах у виконанні митних формальностей або за ініціативою спеціалізованого підрозділу чи підрозділу митних компетенцій митного органу, підрозділ митного оформлення має право передати виконання окремих митних процедур за митною декларацією відповідному підрозділу [23, с. 46]. Таким чином, реалізація митних формальностей у межах митного контролю можлива не лише на оперативному, але й на тактичному рівні системи управління ризиками. Структурно-функціональну модель цієї системи представлено на рисунку 1.2.

Важливу роль у вітчизняній інституційній системі управління митними ризиками відіграє Координаційно-моніторингова митниця, юрисдикція якої

поширюється на всю митну територію України. Цей орган має розширені повноваження порівняно з регіональними митницями. Одним із ключових завдань Координаційно-моніторингової митниці у сфері управління ризиками є здійснення моніторингу митного оформлення на основі інформації, отриманої за допомогою скануючих систем стаціонарного або мобільного типу, вагових комплексів, а також інших інформаційних і телекомунікаційних технологій з метою виявлення потенційно ризикових операцій.

Окрім цього, митниця має повноваження щодо дистанційного контролю за процесом митного оформлення із застосуванням систем відеоспостереження. Водночас, посадові особи цього органу безпосередньо не здійснюють оформлення товарів, зосереджуючись на виконанні функцій митного контролю, а також на координації заходів, спрямованих на протидію контрабанді та порушенням митного законодавства [23, с. 46–47].

Рис. 1.2. Структурно-функціональний підхід щодо управління ризиками у митній системі України.

Джерело: [23, с. 47].

На сьогодні митна система України не має повноцінного функціоналу для здійснення оперативно-розшукової діяльності. Водночас, згідно з положенням про Державну митну службу, ця структура уповноважена організовувати та здійснювати оперативно-розшукову діяльність у межах чинного законодавства, а також контролювати її реалізацію відповідними

оперативними підрозділами як центрального апарату, так і територіальних органів, які займаються протидією контрабанді [24].

На відміну від цього, в більшості країн Європейського Союзу митні органи мають статус повноцінних правоохоронних структур із відповідними повноваженнями. Такий статус суттєво розширює їхні можливості щодо ефективного управління митними ризиками та посилює результативність діяльності у цій сфері загалом.

РОЗДІЛ 2.
ПРАКТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА СТЯГНЕННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ЯК ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз фіскальної ролі митних платежів в Україні

На сучасному етапі одним із ключових завдань митної системи України є забезпечення наповнення державного бюджету шляхом стягнення митних платежів. Митні органи, як основна інституційна складова митної системи, поряд із виконанням захисної функції, реалізують і фіскальну. В умовах економік, що розвиваються, зовнішні джерела надходжень, як правило, мають більший потенціал порівняно з внутрішніми, що посилює значення митної служби як фіскального органу. Таким чином, митна система відіграє подвійну роль - як у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, так і в процесах оподаткування.

Оцінку ефективності функціонування митно-тарифного інструментарію можна здійснювати за рівнем митних надходжень, які, у свою чергу, залежать від економічної активності суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. У таблиці 2.1 подано основні показники, що характеризують функціонування митної системи України з точки зору її фіскальної ролі.

Це свідчить про зростання ефективності адміністрування митних платежів, а також про зміну структури імпорту на користь більш оподатковуваних товарів.

За інформацією Казначейства, у 2024 році митні органи України перерахували до державного бюджету 591,7 млрд грн податкових надходжень, сплачених українськими підприємствами та громадянами як під час митного оформлення товарів, так і після його завершення. При цьому понад 99% цих надходжень становили митні платежі, пов’язані з імпортом.

Таблиця 2.1

Динаміка показників характеристики фіскальної ролі митної системи України у 2019 - 2024 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Перераховано ДМСУ до Державного бюджету України, усього, млрд. грн	380,4	370,15	507,04	324,59	489,48	631,23
У тому числі: мито, млрд. грн.	30,1	30,5	38,2	26,2	40,6	48,3
Питома вага мита у загальних обсягах перерахувань до державного бюджету, %	7,9	8,2	7,5	8,1	8,3	7,7
Податок на додану вартість (ПДВ), млрд. грн.	289,8	274,1	380,7	253,1	366,2	466,13
Питома вага ПДВ у загальних обсягах перерахувань до державного бюджету, %	76,2	74,1	75,1	78,0	74,8	73,8
Акциз, млрд. грн.	59,4	64,4	87	44,1	81,4	115,5
Питома вага акцизу у загальних обсягах перерахувань до державного бюджету, %	15,6	17,4	17,2	13,6	16,6	18,3
Єдиний збір, млрд. грн.	0,12	0,13	0,15	0,14	0,17	0,18
Питома вага єдиного збору у загальних обсягах перерахувань до державного бюджету, %	0,03	0,04	0,03	0,04	0,03	0,03
Митні збори, млрд. грн	0,98	1,02	0,99	1,05	1,11	1,12
Питома вага митних зборів у загальних обсягах перерахувань до державного бюджету, %	0,30	0,34	0,27	0,27	0,30	0,30
Інші збори, млрд. грн.	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,04
Питома вага інших зборів у загальних обсягах перерахувань до державного бюджету, %	0,03	0,04	0,01	0,02	0,03	0,03

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України. [25]

Упродовж минулого року митні органи здійснили оформлення 31,26 млн тонн іноземних товарів, ввезених на митну територію України, що на 1,9% або на 0,59 млн тонн більше порівняно з 2023 роком.

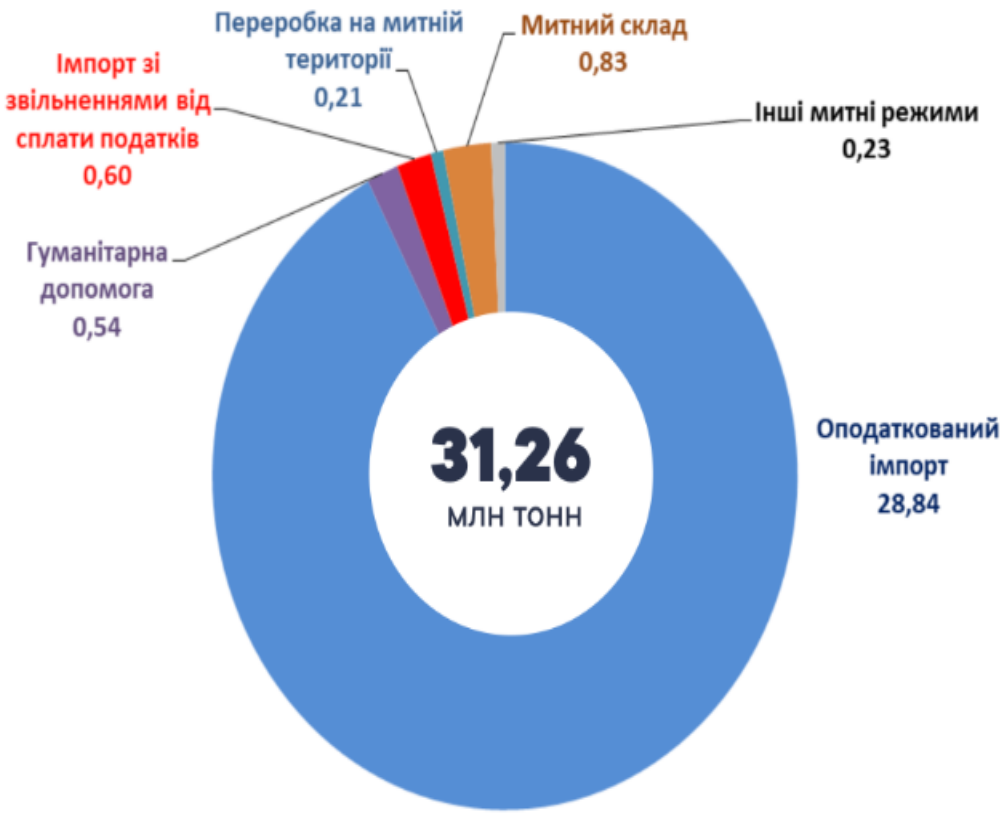

Рис. 2.1. Структура ввезених товарів у 2024 р.

Очевидно, що на 1,9% або на 0,59 млн.тонн було ввезено більше, ніж у 2023 р.

У 2024 році кількість імпортерів - суб’єктів малого бізнесу, які сплатили митні платежі в обсязі до 1 млн грн, скоротилася на 8% порівняно з попереднім роком (з 19,6 тис. осіб у 2023 році до 18,0 тис. осіб у 2024 році). Їх внесок у загальну суму митних надходжень становив менш ніж 1%.

Водночас основне податкове навантаження при імпорті товарів припадало на великих платників: понад 85% митних платежів забезпечили 3,3 тис. суб’єктів, що становить лише 10% від загальної кількості учасників зовнішньоекономічної діяльності, зареєстрованих у митних органах та які здійснювали імпорт у 2024 році.

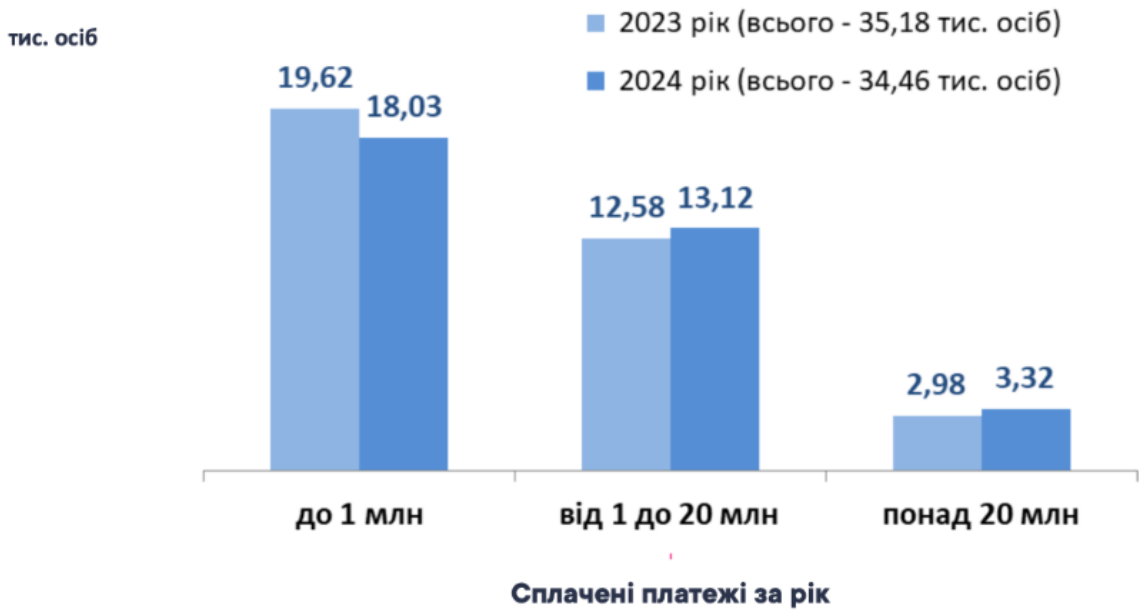

Рис.2.2. Кількість осіб (підприємств), які перебувають на обліку в митних органах сплачували митні платежі при імпорті товарів у 2023-2024 рр.

У 2024 році фізичні обсяги оподаткованого імпорту товарів (тобто такого, під час митного оформлення якого було сплачено хоча б один податок) зросли на 12,5% порівняно з 2023 роком.

У той же час, у грошовому вираженні: вартість таких товарів, випущених у вільний обіг зі сплатою податків, збільшилася на 9%; обсяги сплачених митних платежів у доларовому еквіваленті зросли на 17%.

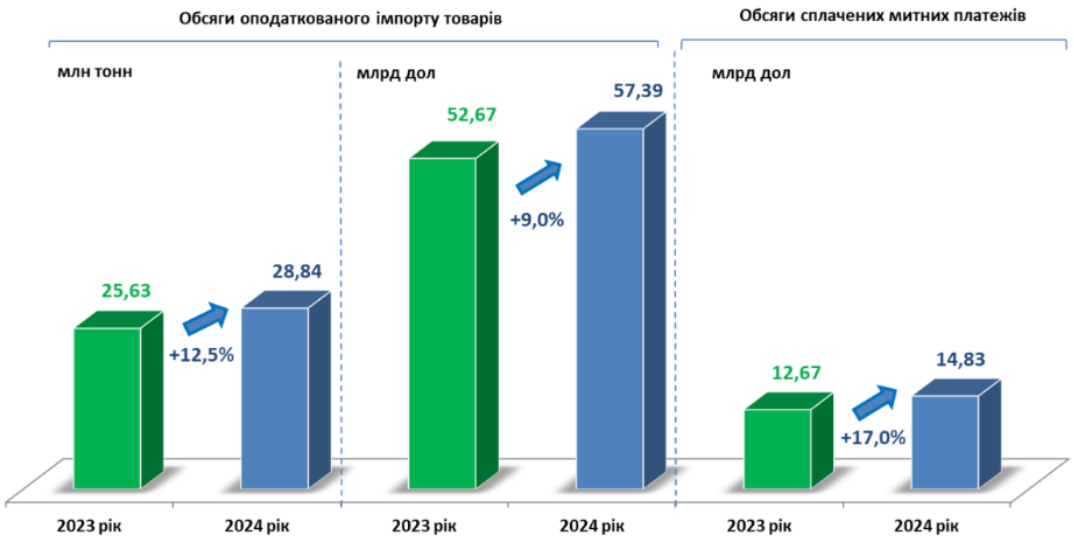

Рис.2.3. Динаміка обсягів оподаткованого імпорту товарів та сплачених при їх митному оформленні митних платежів

У 2024 році на обсяг надходжень митних платежів суттєво вплинули як зміни у законодавстві щодо оподаткування окремих груп товарів, так і зовнішні фактори, зумовлені війною та глобальними економічними процесами.

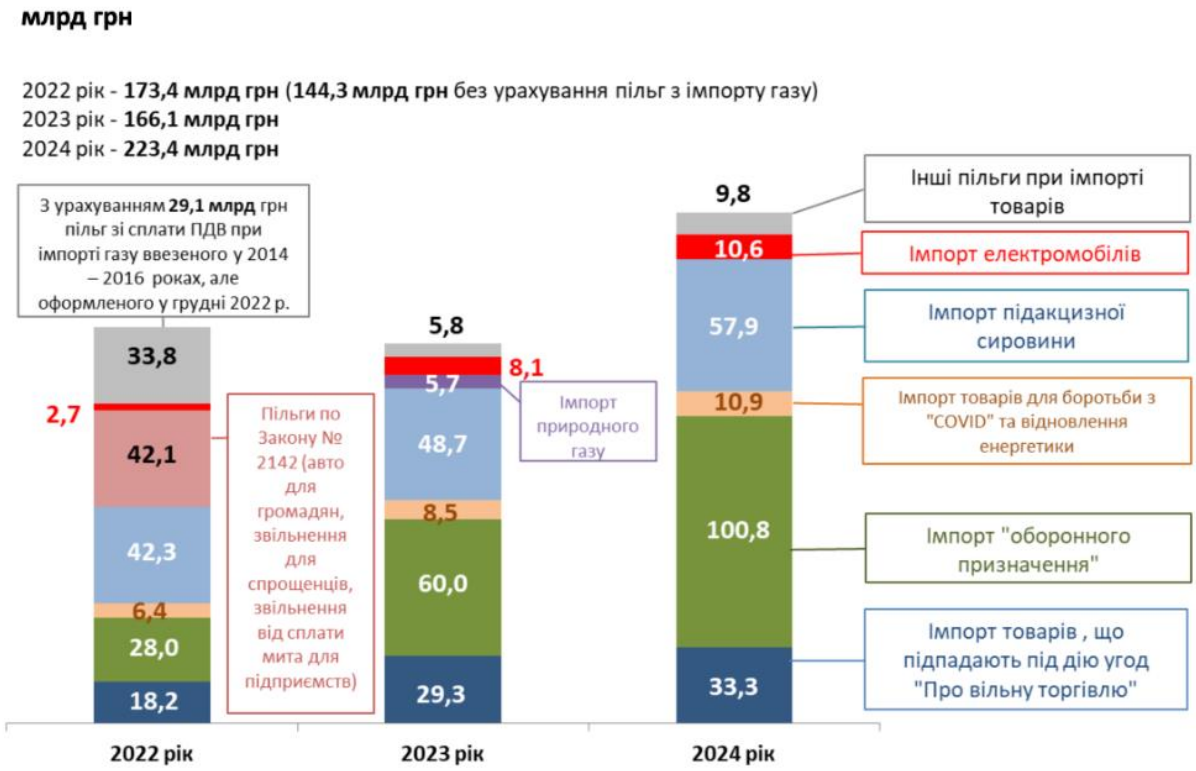

Рис. 2.4.Обсяги пільг зі сплати митних платежів наданих при імпорті товарів в період з 2022-2024 рр.

Серед ключових чинників, що спричинили зниження надходжень до бюджету:

Зміни у податковому регулюванні: Відновлення стандартного рівня оподаткування пального з II півріччя 2023 року. Розширення у 2024 році переліку товарів, імпорт яких звільняється від сплати податків.

Зниження світових цін на бюджетоформуючі товари: Нафтопродукти (бензин, дизпаливо) - середня вартість знизилася на 12% (з 1,02 до 0,90 дол/кг), що призвело до умовних втрат ПДВ у розмірі 7,8 млрд грн. Азотні добрива: подешевшали на 30% (з 0,47 до 0,32 дол/кг), добрива з 2–3 поживними елементами - на 13% (з 0,70 до 0,61 дол/кг), що зумовило втрати ПДВ на 2,5

млрд грн. Гербіциди та засоби захисту рослин: вартість зменшилася на 19% (з 9,79 до 7,93 дол/кг), що спричинило умовні втрати ПДВ у 1,6 млрд грн.

Різке зростання податкових пільг: Обсяг наданих пільг із сплати митних платежів збільшився на 57,2 млрд грн, або на 34% (з 166,1 млрд грн у 2023 році до 223,4 млрд грн у 2024 році).

Ці чинники комплексно обмежили потенціал росту надходжень від імпортного оподаткування, незважаючи на загальне зростання обсягів імпорту в натуральному та вартісному вимірах.

У результаті аналізу даних за період 2019–2024 років, простежується динаміка надходжень різних митних платежів до Державного бюджету України. Загальна сума надходжень, забезпечена Державною митною службою України (ДМСУ), демонструє певні коливання: зокрема, зменшення з 372,2 млрд грн у 2021 році до 364,4 млрд грн у 2023 році.

Надходження «зовнішнього» ПДВ з увезених товарів у 2024 р. становили 466,1 млрд грн, що на 100 млрд грн, або на 27,3 % перевищувало відповідний показник 2023 р. (366,2 млрд грн). Однак показник надходжень у 2024 р. був меншим від планового (498,9 млрд грн) та планового зі змінами (506,4 млрд грн) (*додаток, рис. 4*). Держмитслужба [26] серед чинників, які це спричинили, зазначила зниження світових цін на бюджетоформуючі товари (пальне, добрива), збільшення обсягів митних пільг (зокрема, оборонного призначення), «відставання» у І півріччі 2024 р. фактичного валютного курсу від закладеного до бюджетних розрахунків (40,7 грн/дол. США), а також ускладнення логістики внаслідок обстрілів транспортної інфраструктури, продовження блокування автомобільних пунктів пропуску в І кварталі 2024 р. та посилення мобілізаційних процесів із червня 2024 р. Водночас необхідно позитивно відзначити результати «митного безвізу» [27] для бізнесу.

До основних джерел митних надходжень належать мито, акцизний податок і податок на додану вартість (ПДВ). Найбільше надходжень традиційно формує ПДВ, хоча його обсяги знизилися з 292,6 млрд грн у 2021 році до 273,2 млрд грн у 2023 році. Водночас спостерігається зростання

надходжень від мита та акцизного податку, що свідчить про зміну акцентів у структурі митних платежів та певне пожвавлення імпортної активності.

Частка мита у загальному обсязі надходжень поступово зростає і у 2023 році досягла рівня 8,23%. Натомість питома вага ПДВ та акцизного податку зазнає незначного зниження, проте ці джерела продовжують відігравати ключову роль у формуванні доходів державного бюджету. Загалом така структура надходжень відображає зміни у зовнішньоекономічній діяльності та податковій політиці держави, що слід враховувати під час розробки подальших стратегій фінансового управління.

Функціональне значення Державної митної служби України в сучасних умовах визначається її здатністю забезпечувати стабільні надходження до державної скарбниці. З цією метою служба здійснює контроль за митною базою оподаткування, запобігає заниженню митної вартості товарів, неправильній класифікації продукції та викривленню даних про походження товарів. Зростання обсягів митних надходжень напряму пов’язане з рівнем економічного розвитку держави та стимулюванням зовнішньоекономічної діяльності [28].

У таблиці 2.2 подано динаміку основних митних платежів за 2019–2024 роки, яка підтверджує ефективність реалізованих заходів і вагомий вплив митних органів на фінансову систему країни. Проте для забезпечення сталого зростання важливою умовою є адаптація митних органів до сучасних викликів, підвищення рівня професійної підготовки персоналу та впровадження новітніх технологій у практику митного адміністрування.

Аналіз даних, наведених у таблиці 2.2 за період 2019–2024 років, дозволяє простежити зміну динаміки доходів Державного бюджету України та їхню залежність від митних надходжень.

Упродовж аналізованого періоду загальні доходи державного бюджету зросли з 793,4 млрд грн у 2020 році до 1076,0 млрд грн у 2023 році. Водночас надходження від мита та інших митних платежів демонстрували тенденцію до зниження: з 372,3 млрд грн у 2021 році до 364,4 млрд грн у 2023 році.

Таблиця 2.2

Динаміка надходжень митних платежів, мита та його питомої ваги у державному бюджету України в 2019 – 2024 рр.

Рік	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Доходи державного бюджету, млрд. грн.	998,3	1076,03	1296,9	1787,4	2672	3122,7
Податкові надходження державного бюджету, млрд.грн	799,8	851,1	1107,1	949,8	1203,5	1647,2
Надходження до бюджету від митних платежів, млрд. грн.	379,3	369	505,9	323,4	488,2	629,93
Частка митних платежів у доходах бюджету, %	37,4	33,7	38,4	19,2	18,3	20,2
Мито, мдрд. грн., у т.ч.:	30,1	30,5	38,2	26,2	40,6	48,3
Ввізне (імпортне) мито,млрд. грн.	29,9	30,2	36,9	23,3	39,6	47,6
Вивізне (експортне) мито, млрд. грн	0,2	0,3	1,3	2,3	0,6	0,3
Частка надходження імпортного мита в доходах бюджету, %	3,0	2,8	2,8	1,3	1,5	1,5
ВВП, млрд. грн	3978,40	4194,10	5459,6	5191,0	6537,8	7658,7
Частка надходження імпортного мита у ВВП, %	0,8	0,7	0,7	0,4	0,6	0,6

Джерело: складено автором за даними Державної митної служби України.

Спостерігається скорочення питомої ваги митних платежів у структурі доходів бюджету - з 40,3% у 2020 році до 33,9% у 2023 році. Подібна тенденція характерна і для імпортного мита, частка якого в бюджетних доходах знизилась з 2,9% у 2020 році до 2,8% у 2023 році.

Крім того, протягом зазначеного періоду спостерігалося поступове зменшення імпортного мита у відсотках до валового внутрішнього продукту, що відображає загальну деструктивну динаміку, пов’язану з воєнними викликами. Зокрема, запровадження воєнного стану, руйнування логістичних ланцюгів і скорочення ділової активності негативно вплинули на обсяги

зовнішньої торгівлі, що, своєю чергою, відбилося на показниках митних надходжень.

Таким чином, зміна структури доходів бюджету в частині митних платежів свідчить про актуальність необхідності перегляду фіскальної політики, з урахуванням зовнішніх економічних викликів. Для подальшого формування ефективної фіскальної стратегії держави необхідно всебічно враховувати динаміку надходжень від зовнішньоекономічної діяльності та адаптувати бюджетне планування до умов нестабільності.

Графічне зображення змін питомої ваги імпортного мита у доходах бюджету та ВВП протягом 2019–2024 років представлено на рисунку 2.5.

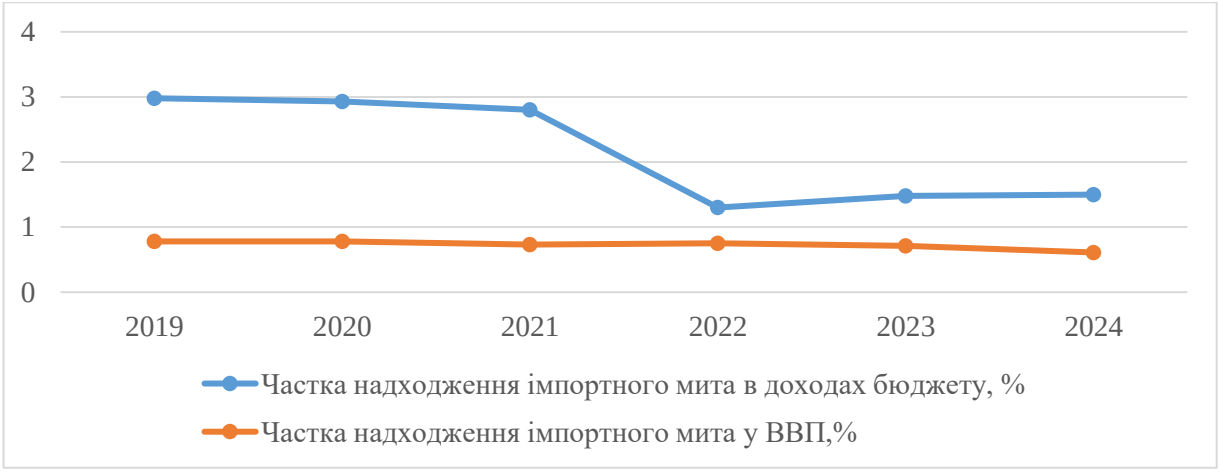

Рис. 2.5. Динаміка частки імпортного мита в доходах бюджету та ВВП у 2019 – 2024 рр.

Джерело: складено автором за даними Державної митної служби України

Україна активно розвиває свою економіку та здійснює співпрацю з міжнародними партнерами через зовнішньоекономічні відносини. Аналіз статистичних даних дозволяє виокремити ключові тенденції у митній політиці держави, що проявляються у структурі доходів бюджету та ролі ввізного мита у формуванні економічного іміджу України.

У 2021 році було зафіксовано зниження частки надходжень імпортного мита в доходах бюджету порівняно з 2022 роком. Однак у наступному році ця тенденція змінилася на позитивну, адже показник почав поступово зростати.

Водночас питома вага імпортного мита у валовому внутрішньому продукті України в період 2019–2024 років мала загальну тенденцію до зниження.

Варто зазначити, що після вступу України до Світової організації торгівлі у 2008 році спостерігалося зниження митних тарифів, що призвело до зменшення середньоарифметичної ставки імпортного мита. Однак, як показує аналіз, зниження ролі імпортного мита у доходах бюджету також було зумовлене суттєвим падінням курсу національної валюти відносно долара США. Девальвація гривні посилила захисний ефект навіть за низьких митних ставок, оскільки підвищення цін на імпортні товари призвело до зменшення їх обсягів поставок, а відтак і надходжень від митних платежів.

Існуюча ситуація на ринку також ускладнюється проблемою тіньового сектору економіки, значна частина якого ухиляється від сплати податків. Митні органи активно здійснюють заходи щодо виявлення та протидії контрабанді й порушенням митних правил. Проте, недостатній рівень контролю та несвоєчасне виявлення порушень спричиняють втрати для бюджету. Зокрема, у 2021 році було розпочато 184 кримінальні справи на суму 357,4 млн грн, що свідчить про значні масштаби проблеми.

Одним із пріоритетів є вдосконалення митно-тарифного регулювання з метою ефективного забезпечення доходів бюджету. Ключовими заходами у цьому напрямі є посилення митного контролю, недопущення заниження митної вартості, коректна класифікація товарів та визначення їх походження. Перспективним завданням також є спрощення й оптимізація митних процедур [29].

В умовах обмежених можливостей щодо зміни митних тарифів у рамках зобов’язань перед СОТ, надзвичайно актуальним є впровадження інноваційних рішень. Проблема балансування митних ставок стоїть на порядку денному економічних реформ. Запропоновані організаційні заходи - прискорення процедур митного контролю та оформлення, запобігання контрабанді і корупції - спрямовані на підвищення повноти надходжень митних платежів до державного бюджету.

Значні зміни у роботі митно-тарифної системи України відбулися після набуття чинності Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом, яка стартувала 1 січня 2016 року. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі, угода ліквідувала 97% тарифів на українські товари та суттєво знизила середній тариф з експорту - з 7,6% до 0,5%.

Для кращого розуміння особливостей функціонування митної системи України у 2024 році доцільно провести аналіз структури експорту (рис. 2.6) та імпорту (рис. 2.7) за країнами-партнерами. Такий підхід дозволить оцінити динаміку зовнішньої торгівлі, визначити ключових партнерів і оцінити ефективність дії угоди про зону вільної торгівлі. Результати аналізу дадуть змогу з'ясувати, наскільки ця угода сприяє розширенню і розвитку торговельних зв'язків України з країнами ЄС та іншими міжнародними партнерами.

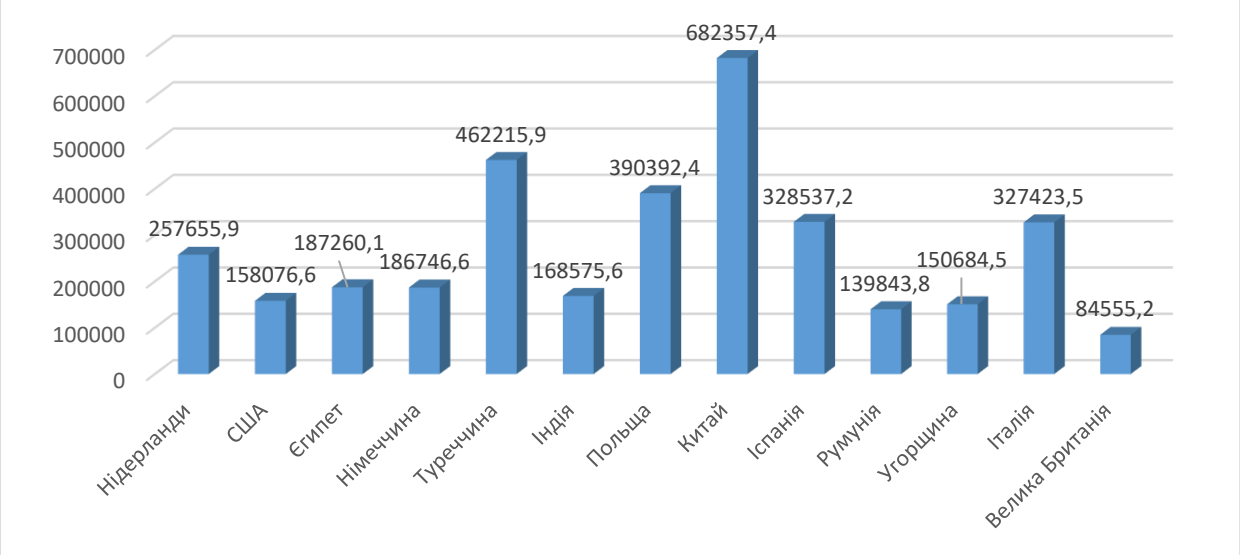

Рис. 2.6. Показники експорту України в розрізі окремих країн у 2024 році, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Україна активно розвиває свої зовнішньоекономічні зв'язки, що сприяє зростанню обсягів експорту. Серед ключових торговельних партнерів у цій сфері виділяються Туреччина, Китай та Польща. Згідно з даними,

представленими на рис. 2.2, експорт до Китаю становив 682 357,4 тис. дол. США, до Туреччини - 462 215,9 тис. дол. США, а до Польщі - 390 392,4 тис. дол. США.

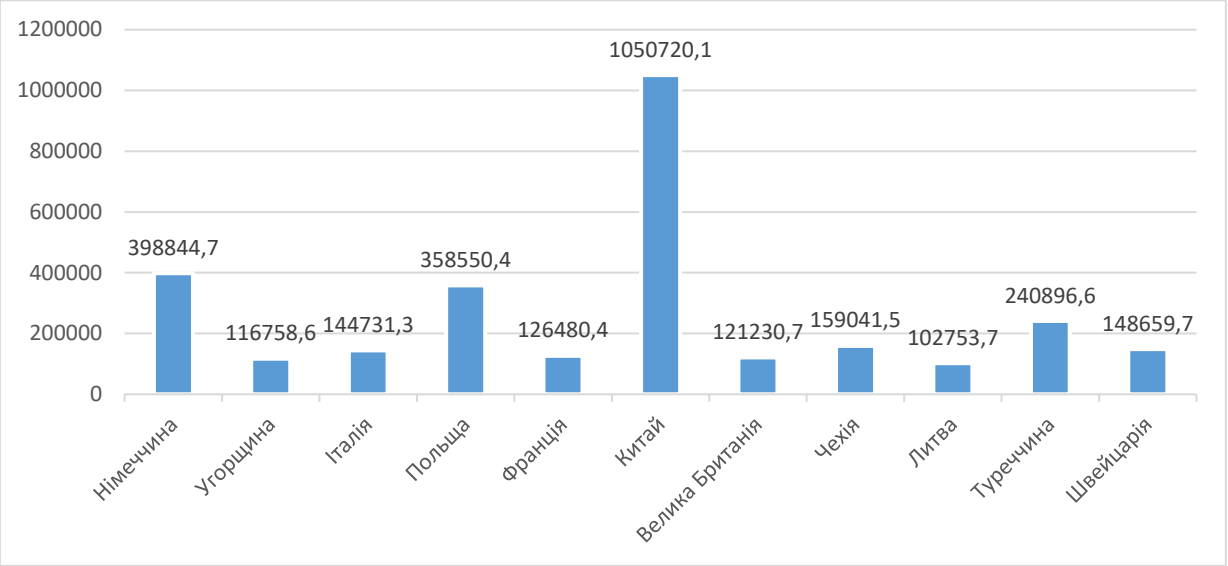

Рис. 2.7. Показники імпорту України в розрізі окремих країн у 2024 році, тис. дол. США

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Особливе значення мають торговельні відносини між Україною та країнами Європейського Союзу, що підтверджується високими показниками експорту до країн ЄС. Крім того, серед стратегічних партнерів у експорті варто відзначити Індію, США та Іспанію, співпраця з якими сприяє значному обсягу українського експорту. Це свідчить про потужний потенціал вітчизняних виробників та інтеграцію України у глобальну економіку.

Структура імпорту України залежить від низки факторів, серед яких важливо відзначити провідну роль Китаю та країн ЄС як основних постачальників товарів. Згідно з даними на рис. 2.7, Китай є найбільшим імпортером товарів в Україну із загальною сумою імпорту у 1 050 720 тис. дол. США. Значна частина імпорту надходить також з європейських країн, зокрема Великої Британії, Франції, Чехії та Швейцарії, що підкреслює вагомість європейського регіону у структурі зовнішньої торгівлі України.

Розглядаючи експортно-імпортні операції в розрізі товарів варто відмітити, що найбільша частка в структурі експорту належить зерновим культурам - 22,57%, жирам тваринного та рослинного походження 14% і чорним металам. Рис.2.8 За інформацією Державної митної служби України, у 2024 році динаміка та структура імпорту за окремими товарами і країнами мали свої особливості. Зокрема, найбільшу частку в імпорті займали палива мінеральні, електричні машини та засоби наземного транспорту тощо. (рис. 2.9). Порівняно з попередніми роками ці показники у 2024 році продемонстрували зростання.

Рис. 2.8. Структура експорту товарів з України у 2024 р.(%) [36]

Відповідно до угоди про зону вільної торгівлі Україна отримала спеціальні тарифні квоти на окремі товари, що сприяє регулюванню імпортної політики та стимулює міжнародну торгівлю. Водночас імпортна структура України є різноманітною та не обмежується одним регіоном або країною, що свідчить про широку географію постачань. Зокрема, країни Європейського Союзу істотно впливають на імпортну структуру, регулюючи тарифні квоти для різних товарних груп [30].

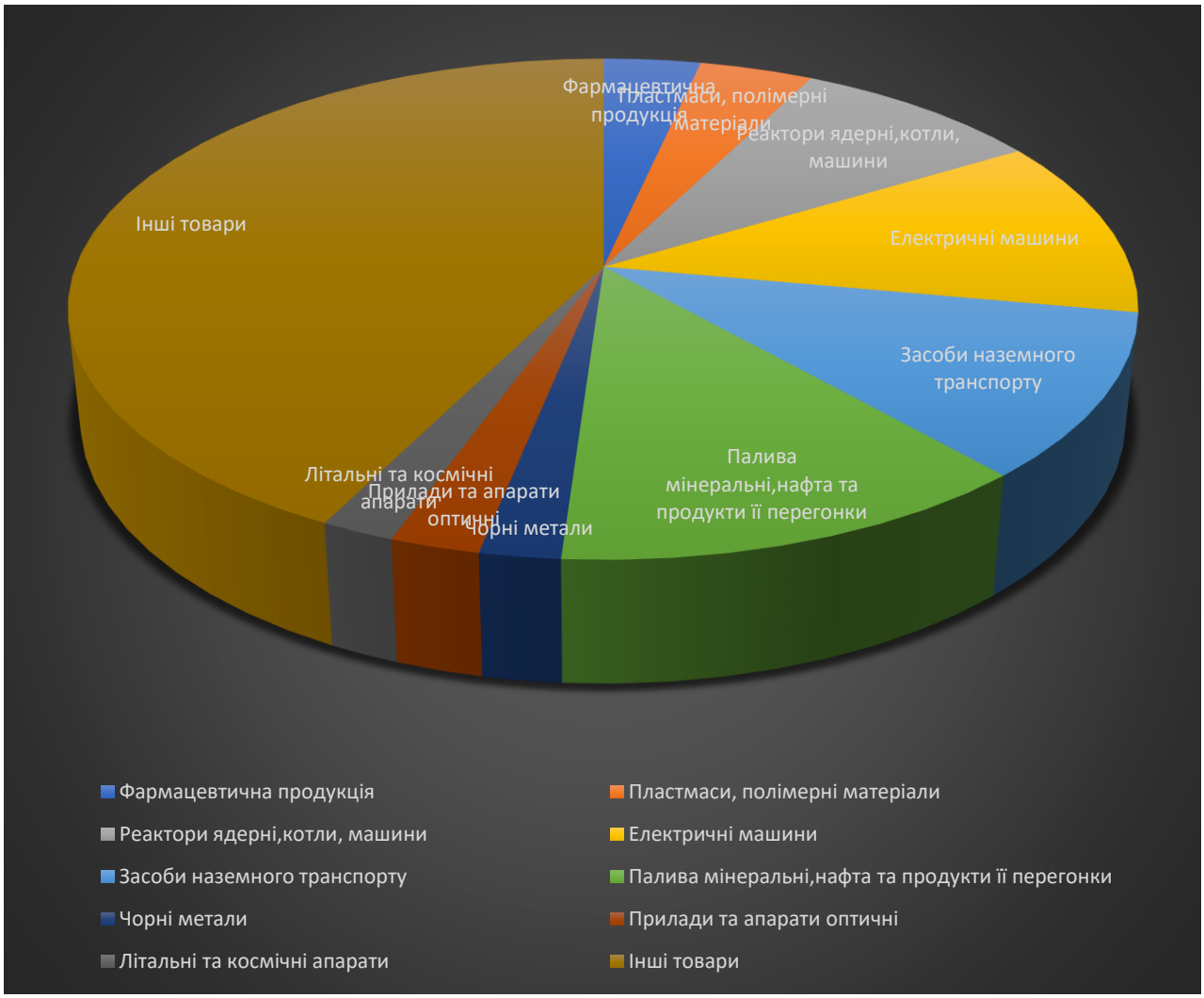

Рис. 2.9. Структура імпорту товарів в Україну у 2024 р. (%)

Варто також звернути увагу на зміну тарифних ставок у митній системі України, яка є лише одним із факторів, що впливають на ефективність функціонування системи. Іншими важливими аспектами є рівень митного контролю, спрощення митних процедур і боротьба з корупцією. У цьому контексті зміни тарифів можуть мати значний вплив на економіку країни та зовнішньоекономічну діяльність.

Аналізуючи досвід інших держав, Україна прагне удосконалювати митну систему задля створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі та підтримки стабільності економіки. Тарифи виступають вагомим інструментом у системі факторів, що визначають зовнішньоекономічний потенціал країни.

Динаміка тарифних ставок в Україні за період 2016–2021 років, відображена на рис. 2.10, демонструє важливі зміни. Зокрема, у 2016–2018 роках спостерігалося зниження тарифів на 14%, що свідчить про стратегічний курс держави на зменшення митних бар'єрів для стимулювання міжнародної торгівлі та залучення інвестицій. У 2018–2019 роках ставки залишалися стабільними, тоді як із 2020 року відбулося різке збільшення тарифів — на 37,3%. Цей стрімкий ріст обумовлений комплексом факторів, серед яких зростання енергетичних витрат, зміни у регуляторній політиці та інші економічні виклики.

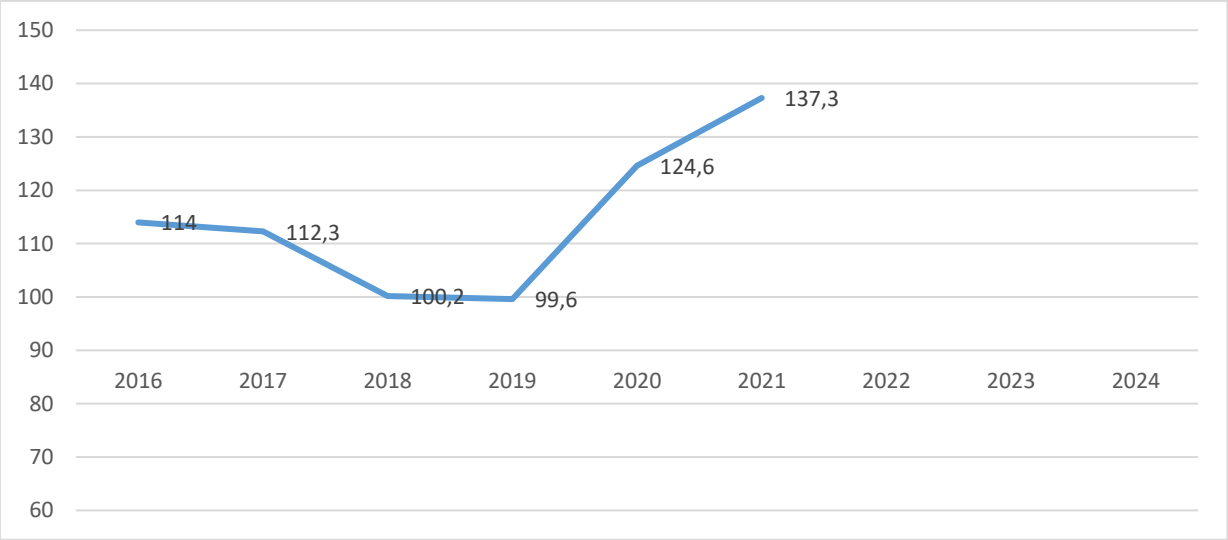

Рис. 2.10. Динаміка зміна тарифних ставок в Україні у 2016 – 2024 роках, %

Джерело: [32].

Зміна тарифів у митній системі України має кілька важливих наслідків для економіки держави, які слід враховувати при формуванні подальшої політики.

По-перше, підвищення митних ставок часто свідчить про стратегічний намір захистити внутрішніх виробників від конкуренції з боку імпортних товарів. Це дозволяє підтримати розвиток національної промисловості, стимулюючи попит на вітчизняну продукцію.

По-друге, тарифна політика впливає на рівень іноземних інвестицій в Україну. Зниження митних ставок може підвищити привабливість країни для іноземних інвесторів, особливо тих, що орієнтовані на зовнішні ринки та

експорт продукції [33]. Таким чином, тарифні зміни можуть виступати інструментом для стимулювання інвестиційної активності.

По-третє, рівень митних тарифів безпосередньо впливає на міжнародну конкурентоспроможність українського виробництва. Адекватне регулювання тарифів дозволяє сформувати вигідні умови для виробників, орієнтованих на експорт, що є ключовим для збереження стійких позицій України на світовому ринку.

Нарешті, зміна тарифів має прямий вплив на доходи державного бюджету. Зменшення ставок, як правило, призводить до зниження надходжень від митних платежів, тоді як їх підвищення здатне збільшити фіскальні надходження.

Водночас досягнення оптимального ефекту від тарифної політики потребує балансування між захистом внутрішнього виробництва та забезпеченням доступу до імпорту, з урахуванням міжнародних зобов'язань України та економічних інтересів держави. Окрім тарифів, критично важливими є ефективність митного контролю, регулювання, а також боротьба з корупцією, що забезпечує повноту надходжень та сприяє сталому розвитку економіки.

2.2. Особливості функціонування митних платежів і митної системи України в умовах дії ризиків воєнного стану

За даними Міністерства економіки України, внаслідок агресії Російської Федерації у березні 2022 року відбулися суттєві зміни у зовнішньоекономічних показниках країни. Зокрема, експорт товарів зменшився вдвічі, тоді як імпорт зріс більш ніж утричі у порівнянні з лютим 2022 року.

Варто зауважити, що «Закон України «Про правовий режим воєнного стану» не містить загальних умов чи заборон на обмеження імпорту або

експорту під час воєнного стану, зокрема немає вимог щодо введення ембарго на торгівлю з країною-окупантом та агресором» [31].

Одразу після початку російської агресії «Державна митна служба України повідомила про призупинення роботи окремих пунктів пропуску на кордонах з Росією та Білоруссю. Згодом Кабінет Міністрів України видав Розпорядження № 188-р, яким офіційно закрив окремі пункти пропуску та контролю, переважно на державному кордоні з Білоруссю і Росією» [34].

Зміни також відбулися у сфері ліцензування зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Наразі ліцензування здійснюється Міністерством економіки України відповідно до «Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності». В умовах воєнного стану уряд спростив процедури отримання ліцензій, дозволивши подавати декларації замість отримання дозвільних документів. Проте, існують винятки, коли здійснення певних видів ЗЕД можливе лише за наявності ліцензії, яку потрібно отримати за встановленими правилами» [35].

Щодо термінів видачі дозвільних документів, «під час воєнного стану спочатку було зупинено їх надання, однак пізніше ситуацію врегулювали змінами до Постанови № 233 від 9 березня 2022 року, що передбачають зупинення термінів розгляду заявок, але з продовженням самої видачі документів» [36].

Крім того, уряд ще більше спростив отримання ліцензій. Зокрема, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 березня 2022 року № 241, внесено зміни до постанови від 18 травня 2005 року № 362, які передбачають відсутність збору за видачу ліцензій на експорт і імпорт товарів до завершення воєнного стану [37].

Наказом Міністерства економіки України № 393-22 від 10 березня 2022 року затверджено Тимчасовий порядок ліцензування експорту окремих товарів, перелічених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів від 29 грудня 2021 року № 1424. Згідно з цим порядком, оформлення ліцензій або підготовка листів із відмовою має здійснюватися протягом двох днів [38].

У березні 2022 року Кабінет Міністрів України також внес значні зміни у механізм митного контролю під час імпорту товарів на митну територію країни. Було запроваджено нові підходи, зокрема спрощені механізми, які відповідають викликам воєнного часу. Постанова № 330 від 20 березня 2022 року стала ключовим кроком у спрощенні митних процедур, спрямованих на забезпечення ефективного переміщення необхідних товарів у складний період [39].

Однією з ключових інновацій митної системи є можливість подання попередньої митної декларації без обов'язкової сплати митних платежів, таких як акцизний податок, ПДВ та ввізне мито. Це надає українським підприємствам змогу здійснювати імпорт з мінімальними фінансовими витратами, що є особливо актуальним у період воєнного стану, коли економічні ресурси суттєво обмежені [40].

Крім того, нова постанова скасувала обов'язковий митний огляд, фітосанітарний контроль та нетарифне регулювання товарів, що ввозяться в рамках спрощених процедур. Такий підхід прискорює процес імпорту, знижує бюрократичні бар'єри та сприяє оперативному задоволенню потреб країни.

Постанова № 330 замінила попередні нормативні акти № 180 і № 236, розширивши можливості для підприємств. Зокрема, уряд ініціював тимчасову відстрочку сплати тарифів на продукти харчування та товари першої необхідності. Надалі було дозволено митне оформлення з використанням попередніх митних декларацій, а також розширено перелік товарів, що можуть оформлюватися після сплати митних зборів.

Таким чином, ці нововведення створюють можливість для українських компаній обирати найбільш зручний спосіб декларування товарів, не порушуючи функціональних обов'язків митних, податкових та банківських органів. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли держава має забезпечити швидку та ефективну доставку необхідних товарів.

За оцінками експертів, «запроваджені заходи дозволяють не лише уникнути вилучення товарів і їх подальшої реалізації виконавчими органами,

а й надають декларантам можливість користуватися спрощеним підходом до митного оформлення. Це стосується не тільки товарів першої необхідності, а й дає змогу ефективно управляти імпортом широкого спектра продукції, що сприяє задоволенню потреб країни в умовах непередбачуваних викликів» [41].

Введення воєнного стану в Україні створює нові виклики для економічної та митної сфер. Для забезпечення швидкого транзиту товарів у спрощеному режимі Державна митна служба України отримала доручення оперативно вдосконалити програмне забезпечення, зокрема автоматизовану систему управління ризиками. Водночас міжнародна спільнота, зокрема Європейський Союз, вжила низку заходів, які впливають на митну безпеку України та функціонування митної системи загалом.

Слід підкреслити, що одразу після російського вторгнення ЄС підтвердив свою солідарність з Україною та запровадив низку обмежувальних заходів у відповідь на агресію. Ці санкції не лише впливають на економічні відносини з Росією, а й формують новий контекст для митної безпеки України.

Зокрема, були введені обмеження щодо економічних відносин з територіями, непідконтрольними українському уряду в Донецькій та Луганській областях, що стало реакцією на військовий напад Росії 23 лютого 2022 року. У подальшому, 24 і 25 лютого, а також у березні і квітні, ЄС розширив санкції.

Щодо митної діяльності, ці обмеження мають суттєві наслідки для українських експортерів та імпортерів. Зокрема, санкції стосуються експорту товарів і технологій подвійного призначення, військового обладнання, а також технічної та фінансової підтримки, спрямованої на військово-технічний розвиток Росії. Також обмежено експорт товарів і технологій для аерокосмічної та космічної галузей, а також предметів розкоші відповідно до чинних правил.

Обмежувальні заходи можуть стимулювати перегляд та переорієнтацію митних процедур українських компаній з урахуванням нових реалій міжнародної торгівлі. У сучасних умовах особливо важливо оперативно

реагувати на такі зміни та вдосконалювати програмні системи для ефективного управління ризиками під час імпорту та експорту.

В умовах війни та впровадження обмежень з боку Європейського Союзу існує ризик виникнення дефіциту товарів і послуг, тому митні процедури мають бути детально проаналізовані й адаптовані для забезпечення безперебійного функціонування економіки та задоволення критичних потреб держави перед обличчям військових загроз.

Державна митна служба України в цих умовах стикається з викликами вдосконалення програмних комплексів, зокрема автоматизованих систем управління ризиками, а також прискорення транзиту товарів за спрощеними процедурами. Водночас міжнародне співтовариство, крім внутрішніх реформ, активно впливає на митну безпеку України, запроваджуючи відповідні обмежувальні заходи.

Заходи, прийняті Європейським Союзом після початку російської агресії, переважно впливають на митні органи ЄС, а також на діяльність українських імпортерів і експортерів. Зокрема, були розширені обмеження на експорт товарів і технологій подвійного призначення, що стосуються як військових, так і цивільних сфер. Ці санкції діють з 2014 року і свідчать про серйозність міжнародної реакції на агресію росії.

Крім того, санкції охоплюють експорт військових товарів і технологій, які можуть сприяти військовому розвитку Білорусі. В цьому контексті обмеження стосуються також обладнання для внутрішнього друку, технічної та фінансової підтримки і послуг. Заборонено експорт до Білорусі будь-якого обладнання, технологій або програмних продуктів, призначених для відслідковування або перехоплення телефонного й Інтернет-зв’язку.

Європейський Союз також «встановив обмеження на імпорт і купівлю цементних продуктів, виробів із заліза та сталі, мінеральних продуктів, хлористого калію, гумових виробів, а також виробів з деревини з Білорусі. Ці заходи є частиною міжнародних зусиль із запровадження економічного тиску на країни, що порушують міжнародне право» [42].

В умовах воєнного стану для Державної митної служби України це створює додаткові виклики у сфері контролю експорту та імпорту. Заборона на експорт і імпорт вказаних товарів вимагає не лише застосування сучасних технологій контролю, а й посилення взаємодії з міжнародними партнерами та виробниками. Митна система України має бути адаптована до цих нових реалій і забезпечувати дотримання міжнародних обмежень задля підтримки стабільності й ефективності торгівлі в умовах геополітичних конфліктів.

У важкий період воєнного стану та впровадження міжнародних санкцій особливо важливо забезпечити дієву роботу Державної митної служби України задля підтримки стабільності та безпеки держави. Координація діяльності українських та міжнародних митних інституцій на основі інтенсивної співпраці є ключовим фактором підтримки економічного розвитку й задоволення національних потреб в умовах війни.

Одним із критеріїв оцінки ефективності роботи митних органів є думка суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, В. Угри, Є. Бондаренко та А. Шевчук провели соціологічне опитування учасників ЗЕД. Використовуючи платформу Google Forms, вони опитали сто респондентів, які займаються експортно-імпортними операціями за напрямами: імпорт автомобілів, імпорт гуманітарної допомоги, імпорт продуктів харчування, експорт зерна, брокерська діяльність тощо [43]. Результати опитування наведено в таблиці 2.3.

Отже, за результатами опитування щодо ефективності роботи митних органів у процесі обслуговування клієнтів в умовах воєнного стану, зафіксовано низький рівень задоволеності, що свідчить про нагальну потребу в реформуванні митної системи.

У лютому 2025 року Державна митна служба перерахувала до державного бюджету 47,7 млрд грн митних платежів за результатами оформлення імпорту товарів.

Таблиця 2.3

Результати соціологічного опитування суб'єктів ЗЕД в частині ефективності роботи митних органів (серпень 2024 р.)

Групи запитань	Запитання	Кількість респондентів, осіб	Відсоток респондентів, які обрали запропонов ану
Якість митних послуг	Чи задоволені Ви якістю митних послуг?	X	X
	Повністю задоволені якістю митних послуг	8	5,3
	Здебільшого задоволені якістю митних послуг	35	23,3
	Здебільшого незадоволені якістю митних послуг	83	55,3
	Повністю незадоволені якістю митних послуг	24	16,0
Рівень корупції	Чи змінився рівень корупції в митних органах в умовах воєнного стану?	X	X
	Рівень корупції в митних органах залишився на незмінному рівні	91	60,7
	Рівень корупції в митних органах збільшився	36	24,0
	Рівень корупції в митних органах зменшився	23	15,3
Найбільші проблеми діяльності митних органів	Виберіть найпроблемніші аспекти роботи митних органів (оберіть одну відповідь).	X	X
	Рівень корупції	102	68,0
	Погане відношення працівників митниць до клієнтів	12	8,0
	Черги на пунктах пропуску	36	24,0

Джерело: [43, с. 178].

Порівняно з лютим 2024 року, надходження від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності зросли на 19,8%, або на 7,9 млрд грн.рис.2.11

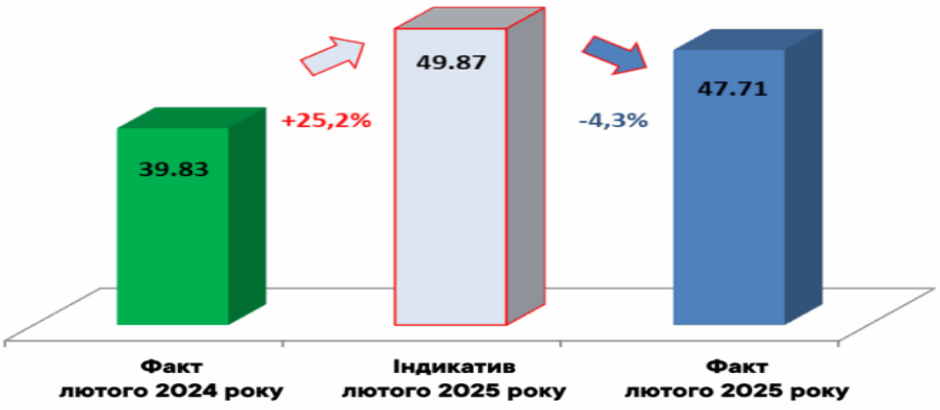

Рис.2.11 Надходження митних платежів до державного бюджету у 2025 р, млрд.грн

Часткове відновлення морської логістики призвело до зростання обсягів імпорту товарів морським транспортом, тоді як обсяги оподаткованого імпорту залізничним транспортом відповідно скоротилися. Рис.2.12

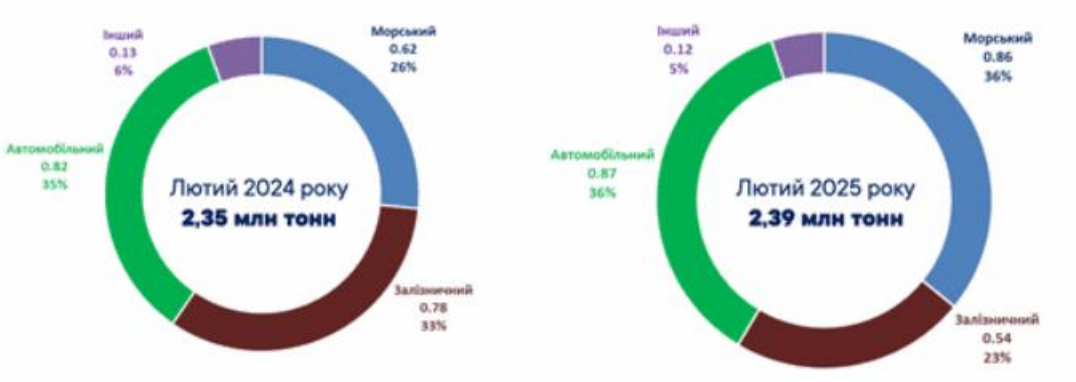

Рис. 2.12. Розподіл обсягів оподаткованого імпорту за видами транспорту на кордоні

У лютому 2025 року середнє податкове навантаження на імпортовані товари становило: морським транспортом - 0,22 дол/кг, залізничним - 0,26 дол/кг, автомобільним - 0,83 дол/кг.

Для порівняння, у лютому 2024 року податкове навантаження на 1 кг імпорту становило: залізничним - 0,22 дол/кг, автомобільним - 0,79 дол/кг, морським - 0,22 дол/кг.

Загалом обсяги оподаткованого імпорту у лютому 2025 року порівняно з лютим 2024 року зросли на 2%. [44]

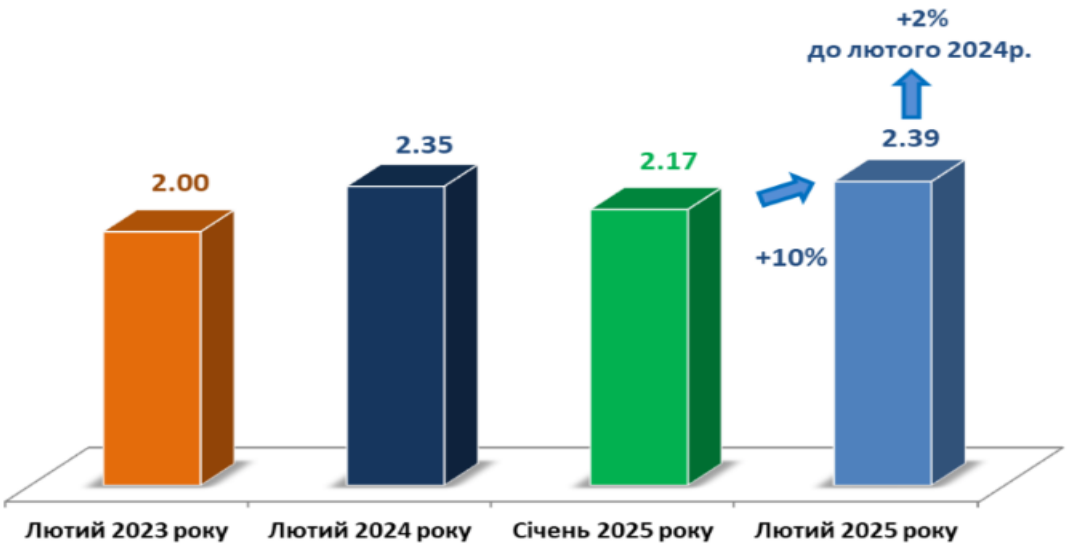

Рис.2.13 Фізичні обсяги оподаткованого імпорту товарів, млн тонн

Зміни в обсягах оподаткованого імпорту ключових товарів - нафтопродуктів, нафтових газів, добрив та вугілля - разом із коливаннями світових цін на них стали однією з основних причин уповільнення зростання податкових надходжень з імпортованих товарів.

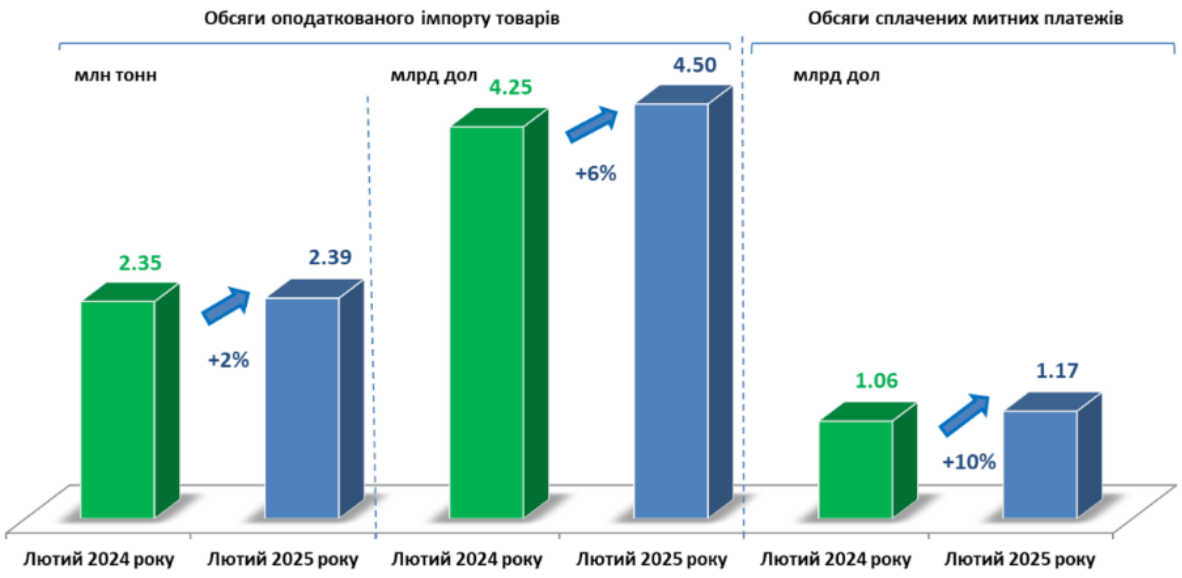

Рис. 2.14 Динаміка оподаткованого імпорту та надходжень митних платежів, млрд.дол

Зокрема, у порівнянні з лютим 2024 року, у лютому 2025 року спостерігалося таке:

Імпорт нафтопродуктів (бензину, дизельного палива) зменшився на 57,1 тис. тонн (з 546,1 тис. тонн до 489,0 тис. тонн), при цьому середня ціна впала на 0,15 дол/кг (з 0,99 до 0,84 дол/кг);

Імпорт нафтових газів, у тому числі природного газу, скоротився на 15,3 тис. тонн (з 94,3 тис. тонн до 79,0 тис. тонн), але середня ціна зросла на 0,17 дол/кг (з 0,59 до 0,76 дол/кг);

Імпорт мінеральних та хімічних добрив, зокрема азотних, зріс на 34,5 тис. тонн (з 169,8 тис. тонн до 204,3 тис. тонн), проте середня ціна знизилася на 0,04 дол/кг (з 0,35 до 0,31 дол/кг);

Імпорт кам'яного вугілля зменшився на 110,8 тис. тонн (з 347,3 тис. тонн до 236,5 тис. тонн), але середня ціна підвищилась на 0,06 дол/кг (з 0,19 до 0,25 дол/кг).

У підсумку, при збільшенні фізичних обсягів імпорту на 2%, його вартість у доларовому еквіваленті зросла на 6%, а відповідні митні платежі - на 10%.

Основні бюджетоформуючі товари, за якими у лютому 2025 року, порівняно з лютим 2024 року, відбулося значне зростання надходжень митних платежів: нафтопродукти (бензин, дизпаливо) – +1 148 млн грн; сигари, сигарети, цигарки – +697 млн грн; нафтові гази – +642 млн грн; мінеральні або хімічні добрива – +594 млн грн; легкові автомобілі – +318 млн грн; сільськогосподарські машини та механізми – +258 млн грн; електроенергія – +246 млн грн; інсектициди, гербіциди – +126 млн грн; частини та пристрої транспортних засобів – +118 млн грн; трактори та тягачі – +79 млн грн.

Водночас серед факторів, які негативно вплинули на рівень надходжень митних платежів у лютому 2025 року, варто відзначити суттєве зростання обсягів пільг при сплаті митних платежів під час оформлення імпорту - на 8,8 млрд грн, або на 76%.

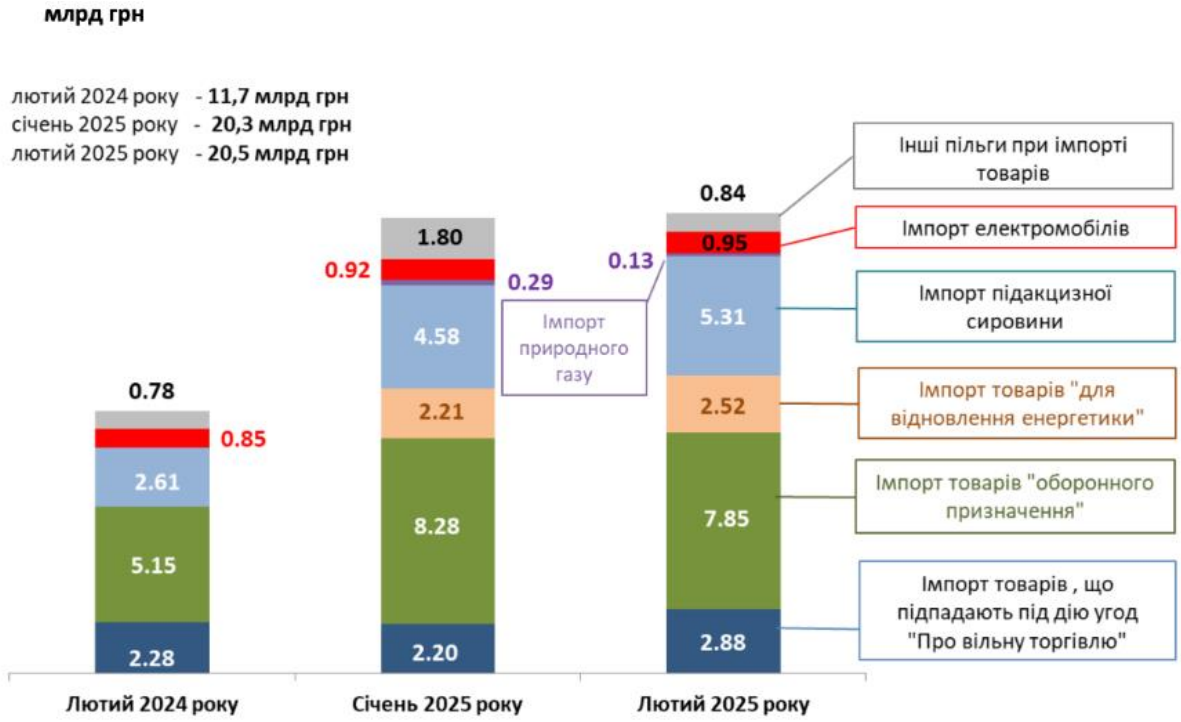

Рис.2.15 Обсяги пільг зі сплати митних платежів надані при поміщенні товарів у митний режим «імпорт»

Відставання середнього офіційного курсу долара США від «бюджетного» - розрахункові недонадходження податків у звітному періоді склали близько 3,87 млрд гривень.

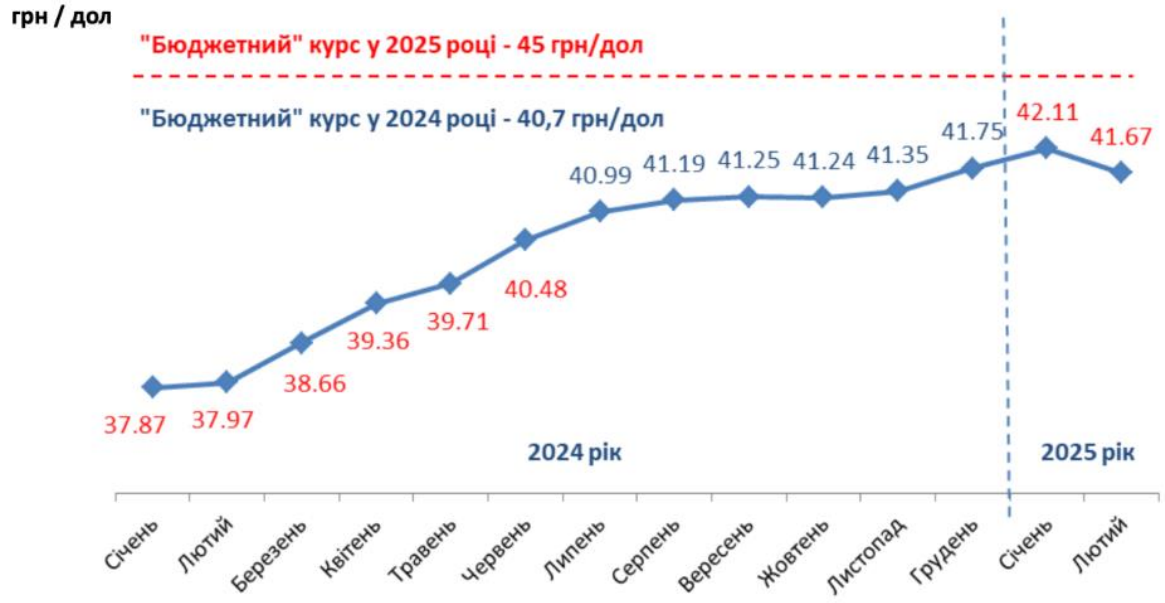
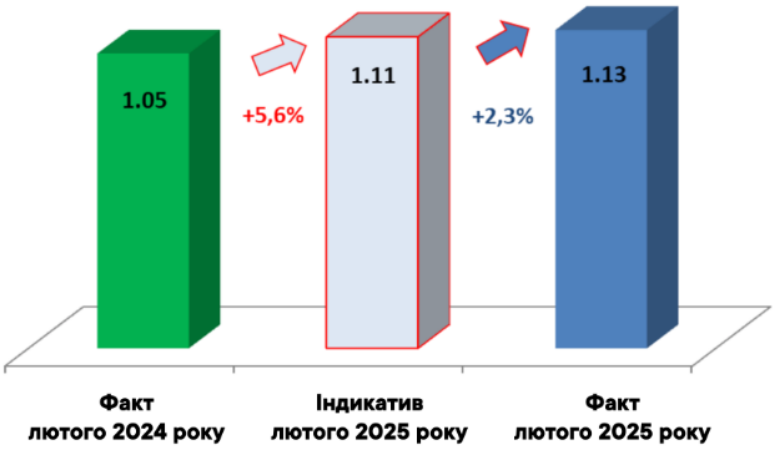

Рис. 2.17 Відставання середнього рівня обмінного курсу долара США

Якщо оцінювати рівень виконання індикативних надходжень у доларовому еквіваленті (план - за бюджетним курсом, виконання - за фактичним), то митна служба виконала місячний індикатив на 102,3%.

*Індикативні показники розраховано за «бюджетним» курсом (45,0 грн/дол).
Фактичні показники надходжень розраховано за середнім офіційним обмінним курсом (середнім за кожен місяць).

Рис. 2.16 Надходження митних платежів до державного бюджету в «доларовому еквіваленті» [44]

У сфері зовнішньоекономічної діяльності в Україні за умов воєнного стану виокремлюються ключові виклики та проблеми:

І експорт, і імпорт зазнали значного падіння. Це пов’язано з руйнуванням інфраструктури та перебоями в логістичних ланцюгах, що ускладнило доставку товарів і послуг. Водночас спостерігаються зміни у структурі торгівлі - зниження традиційного експорту й зростання експорту послуг ІТ-компаній.

Логістичні проблеми, спричинені блокадою портів і руйнуванням транспортної інфраструктури, призвели до зростання вартості доставки товарів і суттєво ускладнили бізнес-процеси. Водночас втрата традиційних ринків збуту, таких як росія та Білорусь, загострила економічні труднощі.

Війна значно знизила інвестиційну привабливість України. Невизначеність та високі ризики ускладнюють прийняття інвестиційних рішень.

Санкції, запроваджені Україною та міжнародними партнерами, ускладнюють зовнішньоекономічну діяльність, обмежують торгівлю товарами й послугами та зменшують приплив інвестицій.

Таким чином, воєнний стан суттєво впливає на зовнішньоекономічні відносини України, створюючи виклики для бізнесу, торгівлі та інвестиційного клімату. Для подолання цих проблем потрібні комплексні заходи, що включають посилену співпрацю з міжнародними партнерами, системне реформування економіки та підтримку малого й середнього бізнесу.

РОЗДІЛ 3.
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРУВАННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ ТА МИТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід адміністрування митних платежів і функціонування митної системи та можливості їх адаптації до української практики

У міжнародній науковій та експертній спільноті вважається, що висока частка митних платежів у структурі податкових доходів державного бюджету є характерною ознакою країн із низьким рівнем економічного розвитку. Цю тезу підтверджують як теоретичні дослідження [45, с. 107], так і практичний досвід міжнародних організацій [46]. Зокрема, фахівці Всесвітньої митної організації зазначають, що саме країни, які перебувають на стадії розвитку, значно більше покладаються на митні надходження як джерело формування бюджетної бази. Водночас прямі податки на доходи населення та прибуток підприємств у таких країнах мають меншу вагу у забезпеченні державних фінансових потреб. У разі відсутності надходжень від оподаткування зовнішньоекономічної діяльності держави з низьким рівнем розвитку стикаються з труднощами у фінансуванні своїх завдань. При цьому у країнах із розвиненою економікою митні платежі сьогодні не є ключовим джерелом фінансування державних видатків. Автори також підкреслюють, що у минулому економічно розвинуті держави створили міцну економічну базу та інфраструктуру, необхідні для конкуренції, використовуючи для цього доходи від оподаткування зовнішньоторговельної діяльності.

Загальна інформація щодо частки митних платежів у податкових доходах національних бюджетів різних країн на основі даних Всесвітньої митної організації представлена у таблиці 3.1. Водночас слід враховувати, що у класифікації країн за даними ВМО кожна група об’єднує держави, що суттєво відрізняються за ресурсним, економічним, людським та

підприємницьким потенціалом, тому оцінки можуть бути лише узагальненими.

Таблиця 3.1

Внесок митних органів у формування податкових доходів бюджетів країн різних макрорегіонів, 2020–2024 рр., %

№ пп	Макрорегіон	2020	2021	2022	2023	2024
1	Європа	24,5	25	24,2	27	10
2	Південна, Північна, Центральна Америка, Карибські острови	30,3	30	28,6	29	24
3	Далекий Схід, Південна та Південно-Східна Азія, Австралія та Тихоокеанські острови	30,6	30,5	29,1	27	34
4	Північна Африка, Близький та Середній Схід	36,8	36,7	41,8	42	23
5	Західна та Центральна Африка	41,1	41,4	43,2	46	34
6	Східна та Південна Африка	30,8	31,9	34,1	32	26

Серед шести запропонованих груп країн найбільш однорідним за рівнем економічного розвитку є макрорегіон «Європа». У межах нашого дослідження можна стверджувати, що саме європейські країни порівняно з іншими регіонами мають найнижчу частку митних платежів у структурі податкових доходів бюджетів. Це свідчить про їхню фінансову здатність акумулювати бюджетні ресурси з інших джерел, зокрема за рахунок високого рівня оподаткування доходів населення, прибутку корпорацій, а також розвиненої системи оподаткування комерційної та приватної власності й нерухомості. Незважаючи на внутрішні відмінності, держави цього регіону сформували диверсифіковані економіки з розвиненим промисловим і сільськогосподарським виробництвом, сектором послуг та потужним малим і середнім бізнесом. Вони виробляють і торгують товарами з високою доданою вартістю, характеризуються постійними технологічними інноваціями, що сприяє конкурентоспроможності продукції.

Ці фактори дозволили країнам Європи поступово змінити структуру бюджетних доходів, збільшуючи частку прямих податків на реальні доходи населення, прибуток корпорацій і власність різного типу. Обсяги та динаміка ВВП є важливим показником, що відображає практичне використання

економічного потенціалу держави. Зростання прибутків бізнесу, реального сектору економіки, сфери послуг і доходів громадян при стабільній валюті свідчить про підвищення реального добробуту платників податків, що, у свою чергу, дозволяє владі формувати вагомі бюджетні ресурси через пряме оподаткування. Пряме оподаткування, хоч і складніше у адмініструванні, проте є більш індивідуалізованим порівняно з непрямими податками. У розвинених країнах влада стимулює бізнес податковими пільгами на модернізацію виробництва та реінвестиції, що сприяє постійному вдосконаленню виробничих процесів, здешевленню виробництва та підвищенню конкурентоспроможності товарів на ринку. Саме в цих аспектах проявляються довгострокові відмінності у впливі прямих і непрямих податків на економічних суб'єктів.

Це підтверджують і дані рисунку 3.1, який показує структуру глобальних митних платежів, зарахованих митними органами окремих макрорегіонів до бюджетів у 2022 році. Згідно з цими даними, у глобальному масштабі країни Європи забезпечили найбільшу частку доходів від митних платежів - 58%, тоді як країни Азії та Тихоокеанського регіону посіли друге місце з показником у 30%. Інші чотири макрорегіони сумарно сформували лише 12% світових митних надходжень.

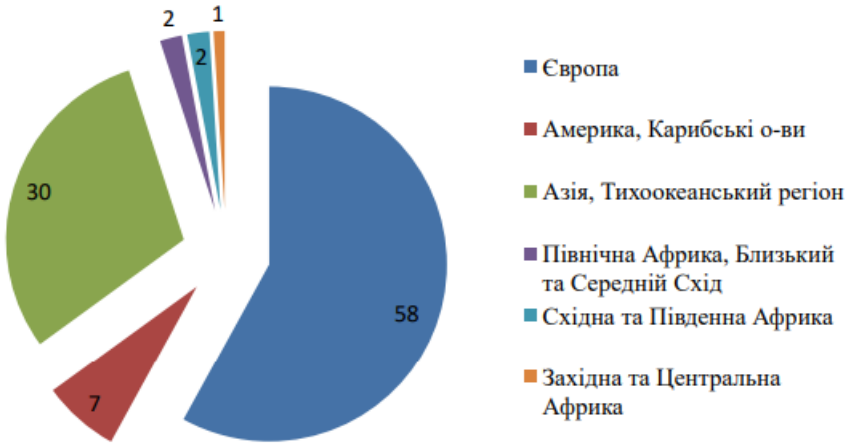

Рис. 3.1. Структура глобальних митних платежів, які були перераховані митними органами до бюджетів країн макрорегіонів, 2024 р., %

Подібна картина обумовлена ресурсним та економічним потенціалом, масштабами і динамікою торговельних зв'язків окремих держав, товарною структурою експорту-імпорту, митно-тарифною політикою, часткою товарів з високою доданою вартістю на міжнародних ринках, валютними курсами розрахунків і податковою політикою країн.

Активне використання оподаткування зовнішньоекономічних операцій дозволяє державам досягати численних політичних цілей - формувати значну частку доходів бюджету, регулювати структуру зовнішньої торгівлі, забезпечувати захист вітчизняних виробників через протекціоністські заходи та створювати для них додаткові джерела доходів.

Для зменшення негативних наслідків порушень митного законодавства експерти Міжнародного валютного фонду розробили низку рекомендацій для країн із низьким рівнем економічного розвитку, деякі з яких залишаються актуальними і для України. Зокрема, у короткостроковій перспективі пропонується [47, с. 5-6] митним органам збирати та аналізувати порівняльні дані для виявлення значних розбіжностей між заявленою митною вартістю товарів і середніми цінами у регіоні; впровадити прозору та ефективну процедуру перевірки митної вартості, особливо у випадках сумнівів щодо достовірності інформації; а також застосовувати систему прогресивних та пропорційних штрафів, що стимулюватиме підвищення відповідності.

Серед заходів середньострокової перспективи рекомендується [39, с. 6-8] забезпечити збір додаткових даних, що дозволить відхиляти сумнівні транзакції на етапі митного контролю; сприяти співпраці митних та податкових органів для обміну інформацією щодо транснаціональних бізнес-відносин і спільного контролю трансфертного ціноутворення; активно використовувати дані для стратегічного аналізу ризиків, зокрема застосовувати дзеркальну статистику для оцінки відхилень у фінансових показниках за секторами та типами товарів; а також розробити комплексну стратегію митного контролю, що охоплюватиме дії до і після митного оформлення.

Враховуючи значущість митних платежів у доходах державного бюджету України, питання виведення зовнішньоекономічних операцій із тіньового сектора є особливо актуальним. Це пов’язано з економічним спадом, пошкодженням виробничої інфраструктури, обмеженнями у зовнішній торгівлі через блокаду портів, втратою традиційних ринків збуту та скороченням джерел бюджетних надходжень. Результати дослідження підтверджують значну роль митних платежів у формуванні доходів бюджету України - близько 40% від усіх надходжень. У роботі висвітлено переваги непрямих податків як ефективного інструменту фіскальної функції держави, що пояснює їх активне застосування в Україні. Найважливішим серед митних платежів є податок на додану вартість (ПДВ) з імпортованих товарів, тоді як мито та акцизний податок на підакцизні товари виконують переважно регуляторну роль, оскільки їхній фіскальний внесок відносно невеликий. Серед негативних наслідків активного застосування непрямого оподаткування слід виділити зростання загального рівня цін і посилення споживчої інфляції.

Аналіз зарубіжних наукових і експертних джерел підтверджує, що висока залежність податкових надходжень бюджету від митних платежів характерна для країн із низьким рівнем економічного розвитку. Тому в перспективі для забезпечення стабільної та диверсифікованої бази доходів бюджету необхідно створити умови для активного залучення інвестицій, відновлення виробничої та соціальної інфраструктури, житла та промислових потужностей. Така стратегія сприятиме відновленню економіки, зростанню доходів бізнесу і населення, формуванню фінансових резервів і створить базу для поступового збільшення ролі прямих податків у бюджетних доходах.

У нинішніх умовах особливу важливість набуває запобігання порушенням митних правил і контрабанді при здійсненні зовнішньоекономічних операцій, що дасть змогу збільшити доходи державного бюджету без додаткового податкового тиску на бізнес та споживачів імпортних товарів.

3.2. Напрями удосконалення митної системи в Україні у частині митних платежів

Вдосконалення митної системи України має здійснюватися із застосуванням передових світових підходів на міждисциплінарній основі та з урахуванням міжнародного досвіду, зокрема в контексті євроінтеграції, що спонукає до вивчення досвіду ЄС і новацій у митній системі Союзу та окремих країн-членів. Останнім часом стало очевидним, що митні органи країн ЄС стикаються з різноманітними проблемами, незважаючи на дію Митного кодексу Союзу: заниженням вартості товарів для уникнення митних зборів і ПДВ, контрабандою небезпечних чи незаконних товарів, нерівномірністю митного контролю між державами-членами та перенаправленням товарів через найслабші пункти в'їзду.

Крім того, глобальна економіка проходить структурні зміни, пов'язані з цифровізацією і поширенням нових бізнес-моделей, таких як електронна комерція, а митні органи мають бути готові ефективно реагувати на непередбачені ситуації, зокрема пандемію COVID-19. Відповідно до цих викликів Європейська Комісія у вересні 2020 року ухвалила План дій, який покликаний вивести Митний союз на новий рівень, зробивши його більш розумним, інноваційним і ефективним. Цей план охоплює 17 заходів до 2025 року, що стосуються управління ризиками, електронної комерції, сприяння відповідності та інтеграції митних органів у єдину систему. Він передбачає створення нового аналітичного центру для кращого збору і використання даних, що сприятиме боротьбі з шахрайством і покращенню управління ризиками; посилення зобов'язань для платіжних провайдерів і платформ онлайн-продажів щодо надання доступу до даних митним органам з 2024 року для протидії транскордонним шахрайствам; створення «середовища єдиного вікна» для митниці, що полегшить легальним підприємствам проходження прикордонних процедур через єдиний портал, підвищуючи ефективність обробки і обмін інформацією; забезпечення держав-членів сучасним і

надійним митним обладнанням та запуск нової фінансової програми для підтримки співпраці між митними органами та розвитку електронних систем; активізацію міжнародного співробітництва, зокрема в рамках угоди з Китаєм на 2021–2024 роки; а також формування групи рефлексії для підготовки до майбутніх криз і викликів, що включатиме аналіз організації діяльності митних електронних систем, зберігання аналітичних даних і навчання персоналу. Такий підхід дає змогу створити більш гнучку, технологічно оснащену та стійку митну систему, здатну ефективно реагувати на сучасні виклики.

Ключовим заходом у Плані дій митної служби є започаткування дискусій щодо підвищення готовності Митного союзу до майбутніх викликів через створення так званої Групи для роздумів. Як зазначено в Плані, надзвичайно важливо дослідити шляхи, які зроблять Митний союз більш розумним, гнучким, технологічним та стійким до криз. Цю ініціативу було офіційно підтримано у висновках Ради щодо Плану дій від 21 грудня 2020 року (14292/20), де схвалено створення такої групи рефлексії. Ще раніше, у 2018 році, DG TAXUD спільно зі Спільним дослідницьким центром ЄС започаткували проєкт форсайту, який об’єднав митних службовців держав-членів, директоратів Європейської комісії, торгові асоціації, підприємства, міжнародні організації, споживчі організації, наукові кола та представників ключових торгових партнерів. Цей проєкт був спрямований на формування спільного стратегічного бачення та пошук шляхів подолання нинішніх і майбутніх викликів митної служби, а також на створення образу митниці ЄС у 2040 році. Результатом роботи став звіт, який допомагає політикам у визначенні, розумінні та керуванні необхідними змінами. Окрім цього, аналізуючи організацію митних служб окремих країн ЄС, слід зазначити, що відповідно до класифікації Всесвітньої митної організації існує абсолютний паритет у практиці різних організаційних структур митного адміністрування серед держав-членів.

Таблиця 3.2

Організаційні структури митних органів у країнах ЄС

Тип організаційної структури	Країни	Кількість країн	Частка
Митна служба	Болгарія, Данія, Італія, Люксембург, Німеччина, Румунія, Фінляндія, Чехія, Швеція	9	1/3
Орган доходів	Греція, Естонія, Іспанія, Ірландія, Латвія, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина	9	1/3
Департамент міністерства	Австрія, Бельгія, Кіпр, Литва, Мальта, Нідерланди, Португалія, Франція, Хорватія	9	1/3
Всього:		27	1

Джерело: [23, с. 47].

Як ми можемо спостерігати, рівно дев’ять країн ЄС створили власні митні органи у вигляді митної служби, податкової служби або відповідного міністерства. Водночас варто зазначити, що це співвідношення організаційних структур не є сталим - країни ЄС регулярно проводять реформи державних інститутів, віддаючи перевагу різним моделям управління залежно від актуальних потреб. Підхід до організації національної митної системи змінюється відповідно до змін пріоритетів і завдань на певних етапах її розвитку. Водночас для управління ризиками в митних системах країн ЄС застосовуються різні методи, що залежать від економічної структури, розміру регіону, рівня технологічного розвитку, географічних особливостей та інших факторів.

Зокрема, у митній системі Німеччини можна виділити три рівні управління, що подібно до України. На найвищому рівні Федеральне митне управління координується через Управління III Федеральним міністерством фінансів. Другий рівень представляє Генеральна митна дирекція, яка здійснює оперативне управління митними органами країни. На найнижчому рівні функціонують Головні митні управління, митні пости та оперативно-розшукові управління. Структура Генеральної митної дирекції включає дев’ять дирекцій, оперативний штаб, уповноважених з питань служби та захисту інформації. Особливе значення має Дирекція VIII - кримінальна митна

служба, яка відповідає за управління ризиками, аналіз і оцінку митних ризиків, а також підтримує митні оперативні управління в координації діяльності та виконанні повноважень. В оперативно-розшукових управліннях функціонують мобільні групи митного нагляду для проведення перевірок - підхід, який все більше застосовується й в Україні.

Система управління ризиками в Німеччині працює на трьох рівнях: центральному, де вирішуються стратегічні питання для всіх 16 федеративних земель; регіональному, де відбувається оцінка та вдосконалення системи управління ризиками; і місцевому, де митні органи безпосередньо використовують систему для аудиту діяльності підприємств.

Що стосується Польщі, до березня 2017 року митна служба була частиною Міністерства фінансів і мала розгалужену мережу митних структур, таких як митні палати, митниці та управління. Після реформи фіскальної системи було створено Національну скарбову адміністрацію, що об'єднала податкову та митну адміністрації. До її складу входить Митно-податкова служба, яка має статус правоохоронного органу. Одним із завдань польської митної адміністрації є підготовка статистичних даних, прогнозів та аналіз ризиків.

В основі ефективного виконання функцій митної служби Польщі лежить система управління ризиками, яка завдяки розвитку інформаційних технологій та обміну даними ще до прибуття товару дозволяє проводити якісний аналіз ризиків і спрощує перевірку легальної торгівлі суб'єктів господарювання, що може впливати на національну безпеку. Аналіз попередньої інформації про вантажі дає змогу точніше визначати потенційні загрози і коригувати обсяги митного контролю, що сприяє ефективнішому використанню ресурсів. В автоматизації процесу управління ризиками в Польщі переважно задіяний регіональний рівень, тоді як в Україні це завдання покладено на Державну митну службу.

У Франції митна адміністрація носить назву Генеральної дирекції митниць і непрямих податків і функціонує в структурі Міністерства публічних

рахунків. Вона включає 12 міжрегіональних управлінь, 42 регіональні управління, 4 управління берегової охорони, понад 200 митних постів та близько 270 спостережних пунктів на повітрі, морі і суші. Французька митниця позиціонує себе як орган, що регулює міжнародну торгівлю, сприяє її розвитку, спрощує оформлення зовнішньоторговельних операцій та водночас забезпечує національну безпеку. Одним із ключових завдань є аналіз і управління ризиками, боротьба із шахрайством і захист держави від забороненої та небезпечної торгівлі. Митна система Франції має потужне законодавче, інформаційне, програмне і структурне забезпечення, а також сучасні технічні засоби контролю: на сухопутній ділянці це власний автопарк з автомобілями, мотоциклами та мобільними сканерами, на морі - флот суден, а для повітряної частини - літаки й гелікоптери сучасного типу. На початковому етапі українська митна система намагалася наслідувати французьку модель, але наразі вона їй значно поступається.

Отже, на прикладі діяльності з управління митними ризиками розглянуто приклади успішних митних систем із різними організаційними структурами у країнах ЄС. Важливо підкреслити, що принципи організації митної системи України близькі до моделей Франції, Польщі та Німеччини, і саме їх слід брати за орієнтир при подальших митних реформах в Україні, особливо в контексті євроінтеграції.

В контексті функціональної сутності митної системи важливо визначити пріоритетні напрямки її вдосконалення, які передбачають:

- підвищення оперативності, прозорості та недискримінаційності під час здійснення митних формальностей;

- зниження витрат на митне оформлення продукції при експортно-імпортних операціях;

- забезпечення повної гармонізації українського митного законодавства з нормами ЄС;

- уніфікацію митних процедур з європейськими практиками;

- зменшення бюрократії в процесі митного оформлення та оптимізацію митних платежів.

Для реалізації цих заходів необхідно застосувати певний інструментарій, що включає уніфікацію процедур ідентифікації та визначення митної вартості товарів, максимальну автоматизацію митних формальностей, активізацію надання статусу Авторизованого економічного оператора, удосконалення механізмів митного пост-аудиту та процедур захисту прав інтелектуальної власності, запровадження спільного транзиту, вдосконалення управління митними ризиками, поліпшення матеріального, майнового і програмно-технічного забезпечення пунктів пропуску, розвиток їх інфраструктури, а також покращення співпраці митних органів із суб’єктами зовнішньоекономічної діяльності, іноземними митницями, іншими державними органами та міжнародними організаціями.

ВИСНОВКИ

У ході вивчення особливостей роботи митної системи в умовах глобалізаційних ризиків можна зробити такі ключові висновки:

1. Одними з ключових складових митної системи є митні платежі. Митні платежі - це обов'язкові податки та збори, що сплачуються при переміщенні товарів через митний кордон України, і справляння яких здебільшого покладено на митні органи з економічної точки зору митні платежі можна розглядати як фінансово-правовий інструмент, який охоплює як податкові, так і окремі неподаткові надходження, що формуються під час митного оформлення товарів. Їх ефективне адміністрування залежить від прозорості, законності, оперативності й технічної забезпеченості діяльності митних органів, які реалізують державну політику у сфері митного оподаткування. Сформовано бачення, що митні платежі - це визначені митним законодавством грошові внески, які стягуються під час переміщення товарів через митний кордон України, сутність, розмір і порядок сплати яких регламентуються митним та податковим законодавством. Основними завданнями митних платежів є захист національного товаровиробника та збільшення доходів державного бюджету України, що, у свою чергу, сприяє розвитку економіки країни, формуванню її самостійності та збереженню національних особливостей внутрішнього ринку.

2. Ефективна митна система будь-якої держави сьогодні має базуватися на ризик-орієнтованому підході, враховуючи глобалізаційні загрози та використовуючи систему управління ризиками під час митних процедур. Вплив глобалізаційних ризиків призводить до необхідності змін у структурі та механізмах роботи митних органів, а впровадження системи управління ризиками сприяє підвищенню загальної ефективності митної діяльності.

3. Основним показником роботи митної системи є митні надходження, що залежать від економічної активності суб'єктів

зовнішньоекономічної діяльності. За період з 2021 до 2023 року загальна сума надходжень до бюджету дещо знизилася (з 372,2 млрд грн до 364,4 млрд грн). Водночас, хоча надходження податку на додану вартість зменшуються, обсяги мита та акцизного податку мають тенденцію до зростання, що свідчить про певний розвиток окремих складових митної системи.

4. Воєнний стан в Україні викликав суттєві проблеми у сфері зовнішньоекономічної діяльності, серед яких - різке зниження експорту та імпорту через руйнування інфраструктури та логістичні труднощі, блокаду портів, а також зниження інвестиційної привабливості країни. Крім того, санкційні обмеження, введені Україною та іншими державами, ускладнюють торгівлю та зменшують приплив іноземних інвестицій.

5. Принципи організації митної системи України близькі до моделей Франції, Польщі та Німеччини, і саме їх слід брати за орієнтир при подальших митних реформах в Україні, особливо в контексті євроінтеграції. В контексті функціональної сутності митної системи важливо визначити пріоритетні напрямки її вдосконалення, які передбачають: підвищення оперативності, прозорості та недискримінаційності під час здійснення митних формальностей; - зниження витрат на митне оформлення продукції при експортно-імпортних операціях; забезпечення повної гармонізації українського митного законодавства з нормами ЄС; уніфікацію митних процедур з європейськими практиками; зменшення бюрократії в процесі митного оформлення та оптимізацію митних платежів.

Для реалізації цих заходів необхідно застосувати певний інструментарій, що включає уніфікацію процедур ідентифікації та визначення митної вартості товарів, максимальну автоматизацію митних формальностей, активізацію надання статусу Авторизованого економічного оператора, удосконалення механізмів митного пост-аудиту та процедур захисту прав інтелектуальної власності, запровадження спільного транзиту, вдосконалення управління митними ризиками, поліпшення матеріального, майнового і програмно-технічного забезпечення пунктів пропуску, розвиток їх

інфраструктури, а також покращення співпраці митних органів із суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, іноземними митницями, іншими державними органами та міжнародними організаціями

6. Для удосконалення митних платежів та подальшого розвитку митної системи важливо зосередитись на таких пріоритетах: підвищення оперативності, прозорості та недискримінаційності митних процедур; зниження витрат на митне оформлення товарів при експортно-імпортних операціях; повна гармонізація митного законодавства України з європейськими нормами; уніфікація процедур відповідно до європейської практики; скорочення бюрократичних перешкод; а також оптимізація митних платежів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text

2. Митна енциклопедія: у 2-х т. / ред. кол. (відп. ред. Бережнюк І.Г.) та ін.; Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. Т. 2. 536 с.

3. Ківалов С.В. Митна система України. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енцикл., 1998

4. Доротич С.І. Механізми державного управління процесами адаптації митної системи України до європейських вимог: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2010. 22 с.

5. Сандровский К. К. Міжнародне митне право : підручник. 2-е вид. Київ : Знання, 2001. 461 с.

6. Годованець О.В. Фіскальний потенціал митної системи України. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2015. № 11. URL: http://www.economy. nayka.com.ua/?op=1&z=4542.

7. Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/% D0%9C%D0%B8%D1%82%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1 %82%D0%B5%D0%BC%D0%B0

8. Бабюк А. Митна система України: історико-правовий огляд. *Юридичний вісник*. 2022. №1. С. 15-20

9. Крисоватий А.І., Мартинюк В.П. Економічний зміст і складові митної системи держави. *Фінанси України*. 2009. №6. С. 29-38.

10. Кунєв Ю. Д., Пивовар Ю. І. Митна система: методологічні засади визначення поняття. *Юридичний вісник.* 2019. №4 (53). С. 76-84.

11. Митний кодекс України: Закон України від 12 груд. 1991 р. № 1970-XII [втратив чинність]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1970-12?find=1&text=%F1%E8%F1%F2%E5%EC# w15

12. Податковий кодекс України (№ 2755-VI від 02.12.2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text

13. A Guide to Customs Import Procedures. Irish Tax and Customs. December 2022. URL: https://www.revenue.ie/en/customs/documents/import-procedures-guide.pdf

14. Герчаківський, С. Д. (2020). Митна справа. Навч. посіб. Тернопіль: Вектор, 316 с.

15. Крисоватий А.І., Герчаківський С.Д., Дем'янюк О.Б. та ін. Митна справа: підруч. / за ред. Крисоватого А.І. Тернопіль : ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с

16. Крупка М.І., Грін О.В., Замасло О.Т. та ін. Митна справа: підручник / за ред. проф. Крупки М.І. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2017. 572 с

17. Сочка К.А. Митні платежі як джерело доходів державного бюджету України. Економічний розвиток держави та регіонів в контексті сучасних інтеграційних процесів: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 19–20 травня 2023 р. Львів-Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 108–111.

18. Гребельник, О . П . (2014). Митна справа: підручник. К. :Центр навчальної літератури, 472 с.

19. Мироненко І. С. (2017). Напрями та форми взаємодії в діяльності Державної фіскальної служби України. Право і суспільство. № 1. С.171–175.

20. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 31 липня 2015 р. № 684. URL: https://cutt.ly/LwNPPtBq

21. Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави: указ Президента України від 8 листопада 2019 р. №837/2019. URL: https://cutt.ly/OwNPPlnQ.

22. Положення про Дніпровську митницю: наказ Державної митної служби України від 29 жовтня 2020 р. № 489. URL: https://cutt.ly/VwNPOnvS

23. Разумей М., Кухтін Д. Структура митної системи України в контексті європейської практики управління митними ризиками. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2024. № 1 (40). С. 44-50.

24. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України: постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 227. URL: https://cutt.ly/swNPO2Et

25. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: https://ukrstat.org/uk

26. Результати виконання митними органами фіскальної функції у 2024 році / Державна митна служба України : офіц. сайт. 2025. 10 січ. URL: https://customs.gov.ua/en/news/novini-20/post/rezultati-vikonannia-mitn…

27. Підсумки «митного безвізу» за 2024 рік: український бізнес охоче користується процедурою спільного транзиту / Державна митна служба України : офіц. сайт. 2025. 16 січ. URL: https://customs.gov.ua/en/news/ncts-26/post/pidsumki-mitnogo-bezvizu-za…

28. Дерманська Л.В. Оцінка фіскальної ефективності митної політики України. Економіка та суспільство. 2022. №38. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-25

29. Дубик В.Я., Грицак С. А. Дослідження ефективності виконання бюджетних завдань митними інституціями. *Молодий вчений*. 2019. № 11. С. 486-490.

30. Дяченко Т. О. Особливості митно-тарифного регулювання України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Випуск 125 (частина І). С. 129-137.

31. Про правовий режим воєнного стану: закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

32. Статистика митниці. URL: https://customs.gov.ua/

33. Жорін Ф.Л. Сучасна митна політика України: навчальний посібник.: Магістр – XXI ст., 2016. 176 с.

34. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний

кордон та пунктів контролю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.02.2022 № 188-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-2022-%D1%80#Text

35. Про ліцензування видів господарської діяльності: закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text

36. Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165: постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 № 233. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233-2022-%D0%BF#Text

37. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 травня 2005 р. № 362: постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2022 № 241. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/241-2022-%D0%BF#Text

38. Про затвердження Тимчасового порядку ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № [...] Міністерство економіки; Наказ, Порядок від 10.03.2022 № 393-22. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-22#Text

39. Деякі питання здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, зокрема транспортних засобів, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 330. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-2022-%D0%BF#Text

40. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Науменко В.П. URL: http://readbookz.com/pbooks/book15/ ua/chapter888/.

41. Мороз С.В. Роль та проблеми імпорту в економіці України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. №2. Том 1. С.48-52.

42. Тітар І.О. Імідж України в контексті асоціації з Європейським Союзом. *Економіка України*. 2016. № 6. С. 76 – 86.

43. Бондаренко Є., Угрин В., Шевчук А. Ефективність роботи митних органів України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32.

№ 3. С. 171-182. URL: http://dx.doi.org/10.35774/econa2022.03.171

44. Лютий 2025 року: зростання митних платежів при практично незмінних обсягах імпорту URL:https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/liutii-2025-roku-zrostannia-mitnikh-platezhiv-pri-praktichno-nezminnikh-obsiagakh-importu-2049

45. Yll M., Nagip S. The Role of Customs in Budget Revenues and Economic Development in Kosovo. Pécs Journal of International and European Law. 2019/I-II. P. 107–114.

46. The Contribution of Customs to Economic Competitiveness. Available at: URL: https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/ pdf/topics/key-issues/ecp/the-contribution-of-customs-to-economic-competitiveness.pdf?la=en

47. Gilles Montagnat-Rentier. Revenue Administration: Short-Term Measures to Increase Customs Revenue in Low-Income and Fragile Countries. Technical Notes and Manuals No. 2019/001. URL: https://www.imf.org/en/Publications/TNM/ Issues/2019/04/04/Revenue-Administration-Short-Term-Measures-to-Increase-Customs-Revenue-in-Low-Income-and-46715